

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"

CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

***IOAN PETRU CULIANU/PUBLICIST ȘI ERUDIT.
INTERTEXTUALITATE ȘI DISCURSIVITATE***

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR: ȘTEFAN BORBÉLY

Student doctorand:

ADRIANA DANA LISTEȘ POP

2015

CUPRINS

CAPITOLUL I INTERTEXTUALITATE ȘI DISCURSIVITATE. CADRU TEORETIC.....	2
CAPITOLUL II FORME DE TRANSTEXTUALITATE ÎN OPERA LUI IOAN PETRU CULIANU	38
CAPITOLUL III <i>SCOPTOPHILIA</i> ȘI CAZUL ROMÂNIEI. DISCURSUL POLITIC.....	80
CAPITOLUL IV <i>ARBORELE CENUȘII ȘI MITOLOGII ROMÂNEȘTI</i>. DISCURSUL MITULUI.....	186
CAPITOLUL V <i>ITER IN SILVIS</i>. ATELIERUL ȘTIINȚIFIC.....	212
CAPITOLUL VI <i>ARTA FUGII ȘI ULTIMELE POVESTIRI</i>. "PE PRAG" ÎN ADOLESCENȚĂ ȘI ÎN EXIL	282
CAPITOLUL VII MOARTEA AUTORULUI. O CRIMĂ NEELUCIDATĂ ȘI TEXTUALIZAREA BIOGRAFIEI.....	323
Bibliografie	368

Cuvinte cheie: Ioan Petru Culianu, discurs publicistic, funcție autor, poziție discursivă, transcendență textuală, paratextualitate, intertextualitate, hipertextualitate, textualitate digitală, text ideal, context real, text exterior, text social, discursuri monologice, discursuri dialogice, pe prag, multidimensionalitate, spațiu multidimensional, spațiu mental, conștiință discursivă, erupția limbajului, pulverizarea limbajului, proces de geneză distructivă, betwixt and between, liminal, Sceptophilia, corpus literar, pragurile interpretării, țesătură textuală, rețea textuală, sistem literar, comunicare literară, mitanaliză, arta fugii, exil, dizidență, exil interpretativ, ficțional, factual, incidente de frontieră, ultimele povestiri, moartea autorului, întoarcerea autorului.

Teza de doctorat intitulată *Ioan Petru Culianu/Publicist și erudit. Intertextualitate și discursivitate* analizează discursul politic, cultural-mitic, literar și științific semnat de Ioan Petru Culianu în periodicele din țară și din străinătate, în contextul operei integrale. Lucrarea este structurată în șapte capitole, după cum urmează: capitolul I intitulat *Intertextualitate și discursivitate. Cadru teoretic*, capitolul II *Forme de transtextualitate în opera lui Ioan Petru Culianu*, capitolul III *Sceptophilia și Cazul României. Discursul politic*, capitolul IV *Arborele cenușii și Mitologii românești. Discursul mitului*, capitolul V *Iter in silvis. Atelierul științific*, capitolul VI *Arta fugii și Ultimele povestiri. "Pe prag" în adolescență și în exil*, capitolul VII *Moartea autorului. O crimă neelucidată și textualizarea biografiei*.

Primul capitol introduce cititorul în teoriile transtextualității, discursivității, interpretării și comunicării literare, antropologiei literare, hipertextualității digitale, teoriei cognitive a spațiului mental și a integrării conceptuale, elaborate de Gerard Genette, Julia Kristeva, Roland Barthes, Michel Foucault, Jaques Derrida, Umberto Eco, Maria Corti, Adrian Marino, Robert Escarpit, Marshall McLuhan, Wolfgang Iser, Graham Allen, George P Landow, Gilles Fauconnier, Mark Turner, Sean Burke, John D. Caputo, Eugen Simion etc. În eseul intitulat *Scriitori, intelectuali, profesori*¹, Roland Barthes analizează poziția de scriitor, intelectual și profesor, al căror statut este perceput ca fiind diferit, pornind de la modul de utilizare a limbajului. Deși atât scriitorii, intelectualii, cât și profesorii sunt considerați operatori ai limbajului², diferențele constau, în viziunea teoreticianului, în tipul de discurs.

¹ [tr.n.] Roland Barthes, *Writers, Intellectuals, Teachers*, în *Image, Music, Text* translated in English by Stephen Heath, London, Fontana Press, Harper Collins Publishers, 1977, pp.190-216.

² [tr.n.] în original, "operator of language", *Ibid.*, p. 195.

În desfășurarea activității sale, Ioan Petru Culianu abordează toate aceste poziții, ca scriitor, intelectual și universitar de elită, ipostaze pe care le reflectă în creația sa și în arhitectura discursivă complexă. Astfel, Ioan Petru Culianu a conturat un discurs gândit ca un proiect de cunoaștere în sensul definit de Michel Foucault, cunoașterea înțeleasă ca un ”ansamblu de elemente” structurate într-un discurs coerent sau ca ”spațiul în interiorul căruia subiectul poate să ocupe o poziție pentru a vorbi despre obiectele cu care are de-a face în discursul său”³. În volumul *Arheologia cunoașterii și discursul asupra cunoașterii*, Foucault definește discursul în moduri diferite, conceptul având, din punctul lui de vedere, un ”sens fluctuant”⁴, care poate însemna ”un domeniu general de afirmații”, ”un grup individualizabil de afirmații” sau o ”practică regulată ce constă într-un număr specific de enunțuri”⁵. Astfel, enunțul reprezintă unitatea minimală a unui discurs, un atom, un fir al țesăturii pe care o produce sau o sămânță.

În eseu intitulat *Ce este un autor?*, Foucault identifică procesul de formare a discursurilor în actul scriiturii, prin care un autor de texte își poate asuma o poziție discursivă ce îi conferă puterea de a transforma o masă discursivă în operă, funcția sa de autor fiind strâns legată de articularea și punerea în circulație a unor discursuri, această funcție-autor fiind ”caracteristică pentru modul de existență, de circulație și de funcționare al anumitor discursuri în interiorul unei societăți”⁶. În viziunea lui Foucault, cunoașterea este generată și definită de practica discursivă specifică⁷, precizând faptul că anumite tipuri de cunoaștere sunt conținute în ficțiuni literare, în documente instituționale și politice, nu doar în demonstrații⁸. Publicistica este percepută de teoretician ca o ”rumoare laterală” care nu atinge nivelul de valoare a operei

³ Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii*, traducere, note și postfață de Bogdan Ghiu, București, Univers, 1999, pp. 223-224.

⁴ [tr.n.], în original, ”a fluctuating meaning”, Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*, translated from the French by A.M. Sheridan Smith, New York, Pantheon Books, 1972, p. 80.

⁵ [tr.n.], în original ”Lastly, instead of gradually reducing the rather fluctuating meaning of the word ”discourse”, I believed that I have in fact added to its meanings: treating it sometimes as the general domain of all statements, sometimes as an individualisable group of statements, and sometimes as a regulated practice that accounts for a certain number of statements;”, *Ibid.*

⁶ Michel Foucault, *Ce este un autor? Studii și conferințe*, traducere de Bogdan Ghiu și Ciprian Mihali, cuvânt înainte de Bogdan Ghiu, postfață de Corneliu Bilbă, Cluj-Napoca, Idea Design & Print, ”Panopticon”, 2004, p. 43.

⁷ ”Nu există, însă, și cunoaștere fără o practică discursivă definită; iar orice practică discursivă poate fi definită prin cunoașterea pe care ea o formează”, Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii, op. cit.*, p. 224.

⁸ ”Cunoașterea nu se află investită numai în demonstrații, ci și în ficțiuni, în reflecții, în narațiuni, în regulamente instituționale sau în decizii politice”, *Ibid.* p. 225.

literare sau decade rapid în categoria succeselor efemere, consumate cotidian⁹. Deși scrierile publicate în periodice pot avea o durată de viață scurtă, pot fi recuperate prin includerea în volume, Culianu fiind preocupat de transformarea publicisticii sale literare, științifice și culturale în carte.

Pornind de la tipologia discursurilor elaborată de Julia Kristeva, discursurile textuale se împart în două categorii și anume discursurile monologice - epic, istoric, științific și cele dialogice - discursul carnavalesc, menipeic și romanul polifonic. Discursul monologic este subsumat interdicției, în timp ce discursul dialogic încalcă interdicția, se construiește interactiv, prin tehnici intertextuale, într-un proces de "geneză distructivă"¹⁰. Articolele politice semnate de Ioan Petru Culianu sunt dialogice prin caracteristica contestatară, polemică, Kristeva fiind de părere că jurnalismul politic începe odată cu discursul menipeic, considerat o formă incipientă a jurnalismului politic¹¹. În acest sens, discursurile scrise de Culianu se încadrează în această tipologie, astfel încât discursul științific și cel cultural sunt de factură monologică, iar discursul narativ și cel politic sunt dialogice prin caracteristica onirică, prezentă în publicistica literară, studiată în capitolul al șaselea și prin cea polemică, contestatară, vizibilă în publicistica politică, analizată în capitolul al treilea.

Cu toate acestea, dialogicul invadează uneori monologul în scrierile lui Ioan Petru Culianu, fiind evident în atitudinea critică, polemică și parodică afișată în publicistica culturală, cercetată în capitolul al patrulea și parțial, în cea științifică, tratată în capitolul al cincilea. Dintre genurile dialogice narrative, Julia Kristeva analizează dialogul socratic și discursul menipeic, primul fiind structurat ca o formă de dialog în cadru narativ, al cărui scop este cunoașterea adevărului prin intermediul dialogului și al dezbaterii. Dialogul socratic este specific unei situații marginale, având în vedere un proces juridic și așteptarea morții scriitorului, accentul fiind pus pe înfruntarea morții prin discurs, deoarece "discursul este omul și activitatea sa"¹².

⁹ "Istorie nu a literaturii, ci a acelei rumori laterale, a celui scris cotidian atât de repede estompat care nu dobândește niciodată statutul de operă sau care este imediat decăzut din el: analiza sublitteraturilor, a almanahurilor, a revistelor și a ziarelor, a succeselor trecătoare, a autorilor inavuabili", *Ibid.* p.169.

¹⁰ "În această structură, scrierea lecturează o altă scriere, se citește și se construiește pe sine printr-un proces de geneză distructivă" [tr.n.], în original "In its structures, writing reads another writing, reads itself and constructs itself through a process of destructive genesis", Julia Kristeva, *The Julia Kristeva Reader*, edited by Toril Moi, Columbia University Press, 1986, p. 47.

¹¹ "Creat ca o explorare a corpului, viselor și limbajului, această scriere se grefează pe actualitate: este un fel de jurnalism politic al timpului. Discursul său exteriorizează conflicte politice și ideologice ale momentului" [tr.n.], în original "Put together as an exploration of the body, dreams and language, this writing grafts on to the topical: it is a kind of political journalism of its time. Its discourse exteriorizes political and ideological conflicts of the moment", *Ibid.*, p. 54.

¹² [tr.n.], în original, "speech is man and his activity", *Ibid.*, p. 51.

În viziunea Juliei Kristeva, din discursul socratic ”pe prag”¹³, s-au dezvoltat alte forme discursive dialogice, toate originare în carnalescul de factură populară.

Poziția de exil și dizidență asumată de Culianu influențează modul de articulare a discursului său, precum și desfășurarea vieții sale, Kristeva evidențind importanța dizidentului în cultura europeană a sfârșitului de secol XX prin afirmația ”Un spectru bântuie Europa: dizidentul”¹⁴, oferită în introducerea eseului intitulat *Un nou tip de intelectual: dizidentul*¹⁵. În acest text, Kristeva conturează portretul intelectualului modern, dedicat ”idealului egalității sociale și economice”¹⁶ și constată că, în perioada modernă, spiritul de revoltă este ascuns în faptele de limbaj¹⁷, intelectualul fiind, în viziunea Juliei Kristeva, într-o poziție de contradicție cu puterea. Opoziția intelectualului, el însuși fiind ”instrumentul raționalității discursive”¹⁸, este materializată prin ”erupția limbajului”¹⁹, Kristeva distingând trei categorii de intelectuali dizidenți moderni: dizidentul rebel aflat în opoziție cu puterea politică, dizidentul scriitor și dizidentul psihanalist, Culianu experimentând toate aceste forme de dizidență în scrierile sale.

În procesul de articulare a discursurilor, Culianu a fost marcat de starea de exil cumulată cu cea de dizidență, având în vedere că Julia Kristeva consideră exilul o formă de dizidență, deoarece presupune o situație incomodă de dezrădăcinare și de integrare într-o societate, cultură și limbă diferită. Exilul anulează mare parte dintre legăturile create cu spațiul de origine, Kristeva recunoscându-se ea înseși o exilată într-o epocă a exilului²⁰, vorbind un limbaj specific exilului, al plânsului murmurat²¹. Julia Kristeva este convinsă că situația de exil este inerentă poziției scriitorului²², care presupune o percepție diferită asupra unei societăți, culturi și limbi, cea a străinului, dizidența modernă fiind un act de gândire²³. În acest sens, Culianu își asumă o poziție clară politică și un punct de vedere în *Scoptophilia*, cercetată în capitolul al doilea, în timp ce în povestirile publicate în țară și în străinătate, surprinde heterotopia de criză

¹³ [tr.n.], în original, ”on the threshold”, *Ibid.*, p. 51.

¹⁴ [tr.n.] în original, ”A spectre haunts Europe: the dissident”, *Ibid.*, p. 295.

¹⁵ *A New Type of Intellectual: The Dissident*, *Ibid.*, pp. 292-300.

¹⁶ [tr.n.] în original, ”to a cause whose ideal of social and economic equality is evident”, *Ibid.*, p. 293.

¹⁷ ”țâșnește la suprafață prin erupția limbajului modernității” [tr.n.] în original, ”it surfaces above all in the eruption of the languages of the modernity”, *Ibid.*

¹⁸ [tr.n.] în original ”the instrument of this discursive rationality”, *Ibid.*, p. 295.

¹⁹ [tr.n.] în original ”eruption of language”, *Ibid.*

²⁰ [tr.n.] în original ”Our present age is one of exile”, *Ibid.*, p. 298.

²¹ ”Vorbesc limbajul exilului. Limbajul exilului înăbușă plânsul, fără a striga vreodată” [tr.n.] în original ”I am speaking the language of exile. The language of the exile muffles a cry, it does not ever shout”, *Ibid.*

²² ”Scrisul este imposibil în afara unei forme de exil” [tr.n.] în original ”Writing is impossible without some kind of exile”, *Ibid.*

²³ ”Pentru că, astăzi, dizidența este, pur și simplu, ceea ce a fost întotdeauna: gândirea” [tr.n.] ”For true dissidence today is perhaps simply what it has always been: *thought*”, *Ibid.*, p. 299.

adolescentină și liminalitatea stării de exil, analizate în capitolul al șaselea. În același timp, exilul este o situație liminală, de prag, o stare de tranziție a unei persoane de la un statut social la altul, un proces de adaptare la o nouă societate și cultură. Conceptul de liminalitate, preluat din antropologie, este recontextualizat cultural într-o epocă a globalizării și a evoluției tehnologice, când mobilitatea populației este mai mare și informațiile sunt comunicate instantaneu la distanțe mari²⁴.

Funcția de inter-textualitate este echivalată de Kristeva cu capacitatea de permutare a textelor, având în vedere că ”în spațiul unui text mai multe enunțuri luate din alte texte se încrucișează și se neutralizează”²⁵. Graham Allen subliniază dimensiunea interactivă implicită a discursurilor, dependente logic și semantic de discursurile precedente, fie acestea literare, științifice, ori de alt tip. Astfel, fiecare discurs sau rostire sunt integrate într-un context discursiv unde interacționează cu alte discursuri cărora li se adresează și în acord cu care este evaluat și interpretat²⁶, interacțiune prezentă și în contextul operei lui Ioan Petru Culianu. În viziunea lui Roland Barthes, textul este o țesătură de citate²⁷, în cursul procesului de creație meritul autorului

²⁴ ”Liminalitatea este un concept ce comprimă în mod simultan demarcația și medierea între diferite stări procesuale, complexe spațiale și stări interioare, fiind de o importanță evidentă în epoca mobilității globale, a interrelaționării și socializării digitale, interetnicitate, transnaționalitate, reconsiderații ecologice a limitelor speciilor precum și a redefinirilor tehnologice ale umanului” [tr.n.] în original ”Liminality is a concept of both demarcation and mediation between different processual stage, spatial complexes, and inner states is of obvious importance in an age of global mobility, digital networking, interethnicity, transnationality, ecological reconsiderations of species boundaries as well as technological redefinitions of the human”, *Liminalitatea și povestirea. Treceți-limită în scrierile americane, canadiene și britanice / Liminality and the Short Story. Boundary Crossings in American, Canadian, and British Writing*, edited by Jochen Achilles, Ina Bergmann, New York, Routledge, 2015, p. 3.

²⁵ Julia Kristeva, ”Problemele structurării textului”, în R. Barthes, J.L. Baudry, J. Derrida, J.J. Goux, J.L. Houdebine, J. Kristeva, M. Pleyne, J. Ricardou, J. Risset, Ph. Sollers, Tz. Todorov, *Pentru o teorie a textului. Antologie ”Tel Quel” 1960-1971*, București, Univers, introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, 1980, p. 252.

²⁶ ”De la cea mai simplă rostire până la cea mai complexă operă științifică sau discurs literar, nici o rostire nu există independent. O rostire de tipul unei lucrări academice poate părea o entitate independentă, monologică (având sens și logică individuale), dar este generată dintr-o istorie complexă a lucrărilor precedente, se adresează și caută în mod activ răspuns din partea unui context instituțional și social complex: colegi, revizori, studenți, panouri de promovare și așa mai departe. Toate enunțurile sunt dialogice, sensul și logica lor depinde de ceea ce a fost anterior spus și de modul în care vor fi primite de către alții” traducere proprie, în original ”From the simplest utterance to the most complex work of scientific or literary discourse, no utterance exists alone. An utterance, such as a scholarly work, may present itself as an independent entity, as monologic (possessing singular meaning and logic), yet it emerges from a complex history of previous works and addresses itself to, seeks for active response from a complex institutional and social context: peers, reviewers, students, promotion boards and so on. All utterances are dialogic, their meaning and logic dependent upon what has previously been said and on how they will be received by others”, Allen Graham, *Intertextuality*, Routledge, London and New York, 2000, p. 19.

²⁷ [tr.n.] în original, a ”tissue of quotations”, Roland Barthes, *op. cit.*, p. 151.

fiind țeserea firelor, forța sa constând în combinarea acestor citate într-o nouă formă, proces de combinare ce are drept consecință diminuarea prezenței autorului în relația aproape paternă cu cartea sa, textul transformându-se într-un ”spațiu multidimensional” textual²⁸ ce conține alte texte care ”se amestecă și se izbesc”²⁹, scrise în contexte culturale diverse care dialoghează unele cu altele, rivalizând sau contestându-se reciproc, activate într-un spațiu aparte, mintea destinatarului, cititorul³⁰. Pornind de la conceptul barthian de spațiu multidimensional textual și de la modurile de interpretare a textului, teoria cognitivă a integrării conceptuale descrie procesul prin care mintea umană prelucrează surse de informații multiple simultan și le integrează în structuri mentale³¹ noi. Mecanismul presupune interacțiunea a cel puțin două spații mentale³² sursă, un al treilea spațiu de suprapunere și un al patrulea spațiu mental generic produs în urma integrării conceptuale³³ reprezentate sub forma a patru roți poziționate în oglindă ce permit stabilirea de corespondențe și structurarea informației în cadre de gândire. Spațiile mentale sunt formate dintr-un mozaic de cunoștințe amalgamate formate în pachete conceptuale, combinate în cadre de gândire interconectate, după Mark Turner și Gilles Fauconnier:

”Spațiile mentale sunt mici pachete conceptuale construite în timp ce gândim și vorbim în vederea înțelegerii și acțiunii – fiind mici ansambluri parțiale ce conțin elemente, structurate prin cadre și modele cognitive. Se sugerează faptul că capacitatea de a realiza amestecuri conceptuale complexe (integrare dublă) este de abilitatea de importanță crucială necesară gândirii și limbajului³⁴.

Ioan Petru Culianu devine atras de teoriile cognitive ale percepției după întâlnirea cu Walter Gerbino, specializat în psihologia proceselor cognitive, în Olanda, întâlnire pe care o

²⁸ ”We know now that a text is not a line of words releasing a single 'theological' meaning (the 'message' of the Author-God) but a multi-dimensional space in which a variety of writings, none of them original, blend and clash”, *Ibid.*

²⁹ ”blend and clash”, *Ibid.*

³⁰ ”The reader is the space on which all the quotations that make up a writing are inscribed without any of them being lost; a text’s unity lies not in its origin but in its destination”, *Ibid.*

³¹ ”how the mind creates new mental structures from the input of two or more mental sources” Ralf Schneider, Marcus Hartner, *Blending and the Study of Narrative. Approaches and Applications*, edited by Schneider Ralf, Marcus Hartner, Berlin/Boston, Walter de Gruyter GmbH, ”Narratologia”, 2012, p. 1.

³² ”mental spaces”, *Ibid.*

³³ ”cross-space mappings”, *Ibid.*

³⁴ [tr.n.] în original ”Mental spaces are small conceptual packets constructed as we think and talk, for purposes of local understanding and action –they are very partial assemblies containing elements, structured by frames and cognitive models. It has been suggested that the capacity for complex conceptual blending (”double-scope” integration) is the crucial capacity needed for thought and language”, Gilles Fauconnier, Mark Turner, ”Conceptual Blending, Form and Meaning”, in *Recherches en Communication*, 19, 2003.

consemnează în introducerea ediției americane a volumului *Eros și magie în Renaștere*³⁵. Influența lui Gerbino asupra lui Culianu poate fi dedusă din studiile acestuia, în care specialistul italian abordează teoriile percepției umane și conceptul de fuziune a informațiilor, împărțind informațiile prelucrate de mintea umană în două categorii: informații exterioare³⁶ extrase de simțuri din realitatea înconjurătoare prin stimulare senzorială și informații interioare³⁷ ce provin din profunzimile minții, fiind organizate în concepții, sisteme de reguli, convingeri. Cele două tipuri de informații, exterioare și interioare, sunt amestecate într-un proces de fuziune a informațiilor desfășurat în mai multe etape: percepția, selecția și amestecul. Procesul de fuziune a informațiilor este preluat de Culianu sub forma fenomenului de convergență mentală³⁸ derulat sub pragul conștiinței, ce implică o sinteză mentală a informațiilor trecute și prezente.

În ultimele studii științifice, Culianu elaborează o teorie a multidimensionalității mentale, utilizând analogia computerului pentru a demonstra modul în care funcționează mintea umană. În viziunea lui, conștiința umană este un ecran tridimensional, chiar multidimensional, funcționând printr-un proces de transmitere cognitivă³⁹ înțeles ca ”proces de

³⁵ ”While staying with the Netherlands Institute for Advanced Study (N.I.A.S.) in Wassenaar (The Hague), I met Walter Gerbino from the University of Trieste, who is engaged in research concerning the psychology of cognitive processes”. He explained to me that mnemotechnics are enjoying particular attention today. He himself was trying to establish possible connections between sight (image) and memory. I much regret that I was unaware, at the time this book was written, of the existence of many studies he cited” [tr.n.] ”În perioada în care mă aflam la Institutul Olandez de Studii Avansate (N.I.A.S) din Wassenaar (Haga) l-am întâlnit pe Walter Gerbino de la Universitatea din Trieste, angajat în cercetări privind psihologia proceselor cognitive. El mi-a explicat faptul că, în prezent, mnemotehnicile beneficiază de o atenție specială. Chiar și el încerca să traseze conexiuni posibile între vedere (image) și memorie. Regret nespus de mult că nu știam, în momentul scrierii cărții, de existența multelor studii pe care le-a citat”, Ioan P. Couliano, *Acknowledgments, Eros and Magic in the Renaissance*, translated by Margaret Cook, foreword by Mircea Eliade, Chicago and London, University of Chicago Press, 1987, p. xvi.

³⁶ Walter Gerbino, ”Solving by Redundancy and Misunderstanding by Simplification”, în *Human and Machine Perception: Information Fusion, op. cit.*, p. 147.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ ”All previous experiences seem to converge and deeply influence what we believe to be a new, fresh experience. This convergence mainly happens below the threshold of consciousness, and it presupposes a mental synthesis of many elements, an active processing of the new occurrence that is not the mere repetition of anything past”, [tr.n.] ”Toate experiențele precedente par să fie convergente și să influențeze profund ceea ce considerăm o experiență nouă, proaspătă. Această convergență se desfășoară, în principal, sub pragul conștiinței și presupune o sinteză mentală a mai multor elemente, o procesare activă a noilor întâmplări care nu reprezintă o simplă repetare a ceva din trecut”, I.P. Couliano, *Out of this World, op. cit.*, p. 8.

³⁹ ”Noi avem un ecran, conștiința noastră e, de fapt, un ecran Tridimensional. Alții spun că are mai mult de trei dimensiuni. Imaginația noastră, visele, chiar conștiința noastră în general – e un fel de ecran, un spațiu similar cu ecranul unui computer”, Gabriela Adameșteanu, ”De vorbă cu Ioan Petru Culianu”, în *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice, op. cit.*, p. 56.

interacțiune a minților umane⁴⁰, explicat prin fenomenul de intertextualitate sau de convergență mentală. Pe acest computer sunt rulate o serie de programe informatice, între care Culianu enumeră religia și folclorul, înțelese ca ”programe speciale ale minții umane”⁴¹, evidențiind importanța religiei care funcționează ”ca un program de computer în interiorul societății umane”⁴² prin intermediul căreia ar fi posibilă descifrarea parțială a mecanismului psihologic uman și reprogramarea viitorului comunităților sociale.

În studiul *Hypertext. Convergența teoriei critice contemporane și a tehnologiei*⁴³, George P. Landow identifică în conceptele barthiene de ”text ideal”⁴⁴, lexia⁴⁵, la care se poate adăuga cel de pluralitate a textului, originea hipertextualității digitale. Acest text ideal este structurat ca o multitudine de rețele interconectate, nesfârșite, ale cărui variații sunt generate de infinitatea limbajului, putând fi accesat prin mai multe puncte nodale numite lexia. Lexia reprezintă o unitate de lectură⁴⁶, o unitate de sens sau un fragment al textului interpretat de Landow ca bucată de text⁴⁷, scopul textului ideal fiind dinamizarea procesului de lectură și transformarea cititorului din consumator, în producător de text⁴⁸. Pentru Graham Allen, conceptul de hipertextualitate⁴⁹ teoretizat de Gerard Genette este la fel de important în

⁴⁰ Ioan Petru Culianu, *Călătorii în lumea de dincolo*, *op. cit.*, p. 50.

⁴¹ *Ibid.*, p. 57.

⁴² ”Dacă religia funcționează într-adevăr ca un program de computer în interiorul societății umane, atunci s-ar putea ca societatea să nu fie capabilă să răspundă decât la mesajul religiei; astfel, există speranța ca, prin intermediul unor transformări în sfera religiei, viitorul apropiat al societăților sau al grupurilor sociale să fie reprogramat”, ”Religia ca sistem”, *Jocurile minții*, *op. cit.*, p. 347.

⁴³ George P. Landow, *Hypertext. The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore MD and London, 1992.

⁴⁴ Roland Barthes, *S/Z*, translated by Richard Miller, preface by Richard Howard, Oxford, Blackwell, 2002, p. 5.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 13.

⁴⁶ [tr.n.] în original ”units of reading”, *Ibid.*, p. 13.

⁴⁷ [tr.n.] în original ”text chunks”, George P. Landow, *op. cit.*, p. 3.

⁴⁸ ”Pentru că scopul operei literare (al literaturii ca lucrare) este să transforme cititorul din consumator, în producător de text” [tr.n.] în original ”Because the goal of literary work (of literature as work) is to make the reader no longer a consumer, but a producer of the text”, Roland Barthes, *op. cit.*, p. 4.

⁴⁹ ”As Delaney and Landow state, a hypertext is ‘a variable structure, composed of blocks of text (or what Roland Barthes terms lexias) and the electronic links that join them’ (Delaney and Landow, 1991: 3). Clearly, Genette’s term ‘hypertextuality’ has some relevance to these new systems, but it should not be confused with the term as applied to computer-based digitalized textuality. Read on and through computer networks, web sites, or through CD-ROM disks, hypertexts can consist of one ‘text’ divided into lexias with connecting links, or can consist of a

conturarea teoriei textualității digitale, această ”nouă formă de textualitate infinit mai flexibilă”⁵⁰, mai puțin vulnerabilă decât hârtia, având capacitatea de a fi stocată virtual și protejată în caz de incendiu.

Ioan Petru Culianu abordează motivul distrugerii bibliotecii din Alexandria, metaforă a arhivei de cunoștințe a omenirii, prin incendiu, în povestirea *Colegiul invizibil* conectată intertextual cu articolul intitulat ”Umberto Eco și Biblioteca din Alexandria”⁵¹ unde se insinuează că Eco⁵² ar putea fi cooptat în Colegiul invizibil format din opt oameni care guvernează labirintul subteran al Bibliotecii din Egipt, biblioteca fiind o temă borgesiană, Biblioteca univers, spațiu heterotopic foucauldian al acumulării infinite (*Biblioteca Babel*), al cărții bibliotecă extinsă spre univers prin numărul nesfârșit de pagini, desfășurată spațial și temporal la infinit (*Cartea de nisip*).

Capitolul II *Forme de transtextualitate în opera lui Ioan Petru Culianu*, pornind de la conceptul de transtextualitate teoretizat de Gerard Genette, denumit și transcendență textuală, reprezentând o categorie transcendențială textuală care constituie punctul de interacțiune a fiecărui text⁵³, încearcă să detecteze puncte de interacțiune ale textelor literare și științifice scrise de Ioan Petru Culianu. Genette identifică cinci categorii de relații intertextuale, prima dintre ele fiind intertextualitatea teoretizată de Julia Kristeva, pe care Genette o definește

text with a range of other texts embedded within it, access to which is made by links activated by the reader on the screen”, Graham Allen, *op. cit.*, p. 200.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 199.

⁵¹ ”Umberto Eco și Biblioteca din Alexandria”, Ioan Petru Culianu, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, *op. cit.*, pp. 152-158, publicat inițial în *Lumea liberă* nr. 107, 20 octombrie 1990 și nr. 108, 27 octombrie 1990.

⁵² ”Cine știe, poate lucrurile se vor schimba o dată cu posibila cooptare a lui Eco printre cei opt. Poate că semnele vor intra pe un făgaș bun, iar realitatea pe care o creează nu va mai fi atât de atroce ca imaginile acelor copii mutilați pe care i-am văzut la televiziune ...”, Ioan Petru Culianu, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, *op. cit.*, p. 158.

⁵³ ”Prin termenul de arhitextualitate mă refer la întregul set de categorii generale sau transcendente - tipuri de discurs, moduri de enunțare, genuri literare - din care reiese fiecare text singular. Astăzi prefer să spun, în mare, că obiectul poeziei este *transtextualitatea* sau transcendența textuală a textului, pe care l-am definit deja aproximativ ca fiind ”tot ceea ce pune textul într-o relație, fie aceasta evidentă sau ascunsă, cu alte texte”. Transtextualitatea depășește, apoi, în același timp subsumează, arhitextualitatea, împreună cu alte tipuri de relații transtextuale” [tr.n.], în original, ”By architextuality I mean the entire set of general or transcendent categories – types of discourse, modes of enunciation, literary genres – from which emerges each singular text. Today I prefer to say, more sweepingly, that subject of poetics is *transtextuality*, or the textual transcendence of the text, which I have already defined roughly as ”all that sets the text in a relationship, whether obvious or concealed, with other texts”. Transtextuality then goes beyond, and at the same time subsumes, architextuality, along with some other types of transtextual relationships”, Gerard Genette, *Palimpsests: Literature in the Second Degree*, *op. cit.*, p. 1.

ca pe o stare de prezență a unui text specific într-un alt text, o ”relație de co-prezență între două sau mai multe texte: altfel spus, ideatic și tipic, ca pe o prezență efectivă a unui text în alt text⁵⁴, astfel încât, pe lângă practica citării, intertextualitatea poate lua forma plagiatului sau a aluziei.

În acest capitol, se investighează prezența textelor științifice scrise de Ioan Petru Culianu în opera sa literară, urmărind modul în care autorul a realizat decupaje textuale, trimițând cititorul la alte scrieri ale sale, provocându-l să descopere strategia sa de transfer a informației erudite în discursul literar. Astfel, cititorul observă că opera lui Ioan Petru Culianu, concepută de autor ca o rețea de fire textuale distincte intersectate, solicită atenția cititorului într-un joc transtextual complex. Conceptul de text construit ca un ”mozaic de citate”⁵⁵ în viziunea Juliei Kristeva implică procesul de transformare a unui text precedent în actul scrierii, intertextualitatea fiind o calitate intrinsecă a textelor scrise, aflate în conexiune reciprocă, continuă. Ioan Petru Culianu a procedat în acest mod, lucrând în același timp la redactarea volumelor de studii științifice și la creațiile sale literare, cititorul observând că autorul a construit discursul literar pe fundația teoriilor științifice, transferate în profunzimea țesăturii textuale literare. Fenomenul de interacțiune textuală este determinat de *ideologem*⁵⁶, definit de

⁵⁴ ”Prima categorie a fost explorată cu ani în urmă de Julia Kristeva, sub numele de intertextualitate și acest termen ne furnizează paradigmă terminologică. Din punctul meu de vedere, o definesc, fără îndoială, într-un mod mai restrictiv, ca pe o relație de coprezență între două sau mai multe texte: adică, ideatic și tipic, ca pe o prezență a unui text în altul. În forma sa cea mai explicită și literară, constă în practica citării, (cu ghilimele, cu sau fără referire specifică)” [tr.n.] în original ”The first type was explored some years ago by Julia Kristeva, under the name of *intertextuality*, and that term obviously provides us with our terminological paradigm. For my part I define it, no doubt in a more restrictive sense, as a relationship of copresence between two texts or among several texts: that is to say, eidetically and typically as the actual presence of one text within another. In its most explicit and literal form, it is the traditional practice of quoting (with quotation marks, with or without specific reference)”, *Ibid.*, pp. 1-2.

⁵⁵ ”mosaic of quotations”, Julia Kristeva, *The Julia Kristeva Reader*, op. cit., p. 37.

⁵⁶ ”Vom numi *ideologem* funcția comună care leagă o structură concretă (să spunem, romanul) de alte structuri (discursul științei, de pildă) într-un spațiu intertextual. Ideologemul în text se va defini prin raporturile sale cu celelalte texte. Astfel, vom spune că intersectarea unei organizări textuale (o practică semiotică) dată cu enunțurile (secvențele) pe care ea le asimilează în propriul spațiu, sau la care trimite în spațiul textelor (practici semiotice) exterioare, se va numi *ideologem*. Ideologemul este acea funcție intertextuală care poate fi citită ”materializată” la diferitele niveluri ale structurii fiecărui text și care se întinde de-a lungul traiectului său, conferindu-i coordonatele istorice și sociale”, Julia Kristeva, ”Problemele structurării textului”, în R. Barthes, J.L. Baudry, J. Derrida, J.J. Goux, J.L. Houdebine, J. Kristeva, M. Pleyne, J. Ricardou, J. Risset, Ph. Sollers, Tz. Todorov, *Pentru*

Kristeva drept "funcție intertextuală" care conectează structurile textuale, configurându-le în contextual social prin caracteristicile istorice și sociale:

"Vom numi *intertextualitate* această interacțiune textuală care se produce în interiorul unui singur text. Pentru subiectul cunoscător, intertextualitatea este o noțiune care va fi indicele modului în care un text citește istoria și se inserează în ea. Modul concret în care intertextualitatea se realizează într-un text dat va determina caracteristica majoră ("socială", "estetică") a unei structuri textuale"⁵⁷.

Funcția de inter-textualitate este echivalată de Kristeva cu capacitatea de permutare a textelor, având în vedere că "în spațiul unui text mai multe enunțuri luate din alte texte se încrucișează și se neutralizează"⁵⁸, ceea ce vedem că se întâmplă și în opera lui Ioan Petru Culianu. În viziunea lui Roland Barthes, textul este o țesătură de citate⁵⁹, în cursul procesului de creație meritul autorului fiind țeserea firelor, forța sa constând în combinarea⁶⁰ acestor citate într-o nouă formă, Culianu jucându-se cu ele, dându-le o nouă interfață, proiectând puncte nodale de interacțiune între texte, imitând textualitatea digitală. Scopul acestui proces de combinare are drept consecință, în viziunea lui Barthes, diminuarea prezenței autorului în cartea sa, textul transformându-se într-un "spațiu multidimensional" textual⁶¹ ce conține alte texte care "se amestecă și se izbesc"⁶². Opera lui Ioan Petru Culianu este un astfel de spațiu multidimensional textual convergent, dinamic, interactiv, în care discursurile sale variate intră în amestec și se ciocnesc reciproc, într-un proces de fuziune a informațiilor.

Capitolul III *Scotophilia și Cazul României. Discursul politic* analizează articolele de gazetă⁶³ publicate de Culianu în mare parte în revista *Lumea liberă* din New York, grupate

o teorie a textului. Antologie "Tel Quel" 1960-1971, București, Univers, introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasilu, 1980, p. 268.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 266.

⁵⁸ Julia Kristeva, "Problemele structurării textului", în R. Barthes, J.L. Baudry, J. Derrida, J.J. Goux, J.L. Houdebine, J. Kristeva, M. Pleyne, J. Ricardou, J. Risset, Ph. Sollers, Tz. Todorov, *Pentru o teorie a textului. Antologie "Tel Quel" 1960-1971*, București, Univers, introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasilu, 1980, p. 252.

⁵⁹ [tr.n.] în original, a "tissue of quotations", *Ibid.*, p. 151.

⁶⁰ "Singura lui putere este de a combina scrierile, de a le face să se întâlnească pe unele cu altele, astfel încât niciodată să nu se fixeze pe nici una dintre ele" [tr.n.] în original, "His only power is to mix writings, to counter the ones with the others, in such a way as never to rest on any one of them", *Ibid.*

⁶¹ "We know now that a text is not a line of words releasing a single 'theological' meaning (the 'message' of the Author-God) but a multi-dimensional space in which a variety of writings, none of them original, blend and clash", *Ibid.*

⁶² "blend and clash", *Ibid.*

⁶³ Toate scrierile politice semnate de Culianu în perioada comunistă și post-decembristă au fost reunite în volumul *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice* ce conține texte culese din publicațiile *Lumea liberă*, *Agora*, *Limite*, *Meridian*, *Nouvelle Acropole*, *Panorama*, *MondOperaio*, scrise în mare parte în limba română, dar și în engleză, italiană și franceză, acestea fiind traduse, conform editorului Tereza Culianu-Petrescu, de Corina Popescu, Claudia

în cadrul rubricii *Scoptophilia*, începând cu data de 23 iunie 1990, până la sfârșitul anului, în 22 decembrie 1990. Articolul *Adio*⁶⁴ marchează încheierea rubricii *Scoptophilia* și explică motivele care au stat la baza inițierii acestei serii de texte, Culianu mărturisind că rubrica a avut o funcție de implicare civică: ”Prin *Scoptophilia* mi-am îndeplinit o îndatorire civică”. Capitolul analizează modul în care Culianu articulează ”Cazul României”⁶⁵, pornind de la conceptul lui barthian de discurs terorist caracterizat de un anumit grad de violență a limbajului, în care autorul discursului se constituie în avocatul unei cauze, poziție asumată de Culianu în publicistica politică unde va susține cauza României⁶⁶. Discursul terorist folosește ”forța cuvântului” ca pe un instrument, polemica fiind o ”armă esențială”⁶⁷ a luptei politice, teoreticianul fiind convins că limbajul nu poate fi eliberat în întregime de implicația agresivă.

”Cazul României”⁶⁸ este susținut de publicist cu argumente extrase din perioada comunistă și cea postrevoluționară, structurate în două mari secțiuni, aferente României comuniste și României postdecembriste, cu o falie intermediară dedicată momentului liminal al Revoluției. Publicistul își structurează cazul pe două nivele, cel național și cel personal, care se suprapun și converg pe parcurs, conceptul de caz contextualizat personal fiind menționat în întrebarea retorică rostită de interlocutorul publicistului, ”prietenu”, care interoghează (”Crezi

Dumitrescu, Tereza Culianu-Petrescu, Dan Petrescu. Primul articol care a văzut lumina tiparului în presa românească din străinătate a fost *Exil*, publicat în august 1975 în paginile revistei pariziene *Limite* nr. 19. Ultimul articol, *Ku Klux Klan Ortodox*, a fost publicat în revista *Meridian* vol. I, nr. 1, în mai-iunie 1991.

⁶⁴ Ioan Petru Culianu, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice, op. cit.*, pp. 180-181.

⁶⁵ În cadrul investigației operate în acest capitol, s-a folosit metoda analizei calitative utilizând ca instrument de cercetare analiza de conținut conceptuală și relațională, acordându-se atenție analizei de frecvență urmărind ocurența cuvintelor cheie (*România, comunism, Ceaușescu* etc) în articolele semnate de Ioan Petru Culianu, analiza de valență și intensitate vizibilă în registrul stilistic publicistic și analiza de contingență, analizând semnificația generată contextual. De asemenea, s-a urmărit numărul de articole publicate de Ioan Petru Culianu pe teme politice, culturale, literare și științifice în străinătate și în țară, precum și tematica abordată.

⁶⁶ ”Pentru noi, exemplul lui Wiesel trebuie adaptat la cazul României, care este destul de atroce și neînchipuit de trist: un lagăr cu porțile deschise din care prizonierii eliberați nu vor să iasă. Și unde călăii de odinioară au fost consfințiți ca guvern de propriile lor victime. A alege strigătul împotriva tăcerii înseamnă a continua să demascăm, clipă de clipă, nelegiuirea regimului comunist, fără a ne lăsa atrași în nici un compromis. Înseamnă a nu ne mulțumi cu nimic mai puțin decât biruința definitivă a libertății și a democrației, și a ridica glasul împotriva oricărei noi infamii a puterii”, Ioan Petru Culianu, *Păcatul împotriva spiritului, Scrieri politice, op. cit.*, p. 135.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 214.

⁶⁸ În cadrul investigației operate în acest capitol, s-a folosit metoda analizei calitative utilizând ca instrument de cercetare analiza de conținut conceptuală și relațională, acordându-se atenție analizei de frecvență urmărind ocurența cuvintelor cheie (*România, comunism, Ceaușescu* etc) în articolele semnate de Ioan Petru Culianu, analiza de valență și intensitate vizibilă în registrul stilistic publicistic și analiza de contingență, analizând semnificația generată contextual. De asemenea, s-a urmărit numărul de articole publicate de Ioan Petru Culianu pe teme politice, culturale, literare și științifice în străinătate și în țară, precum și tematica abordată.

că-i nevoie să-ți argumentezi cazul?”, *Patriot*⁶⁹), regăsindu-l și în articolul *Doi poeți români*, ”cazul Laurențiu”, poetul prezentat ca ”personaj incomod”.

În articolele politice, Culianu pledează ”cazul României” în fața instanțelor internaționale, considerat ”destul de atroce și neînchipuit de trist”⁷⁰, conceptul de caz al României apărând de două ori, în articolul *Ellie Wiesel*, în care România este comparată cu un lagăr de exterminare și în articolul intitulat *Regele a murit – atenție la urmaș*. ”Cazul României”⁷¹ reprezintă, în scrierile lui Paul Goma, prăpădul, ”crima împotriva poporului român de care se fac vinovați Ceaușeștii”⁷², pe care revoluționarii și Gabriel Liiceanu îi cheamă într-un proces ”făcut celei mai cumplite perioade din istoria României și celei mai cumplite perioade din istoria omenirii: comunismul”⁷³, necesar din punct de vedere istoric, etic și chiar metafizic. Conceptul ”Cazul României” are trei ocurențe⁷⁴ în scrierile lui Paul Goma, care atrage atenția asupra ignorării fenomenului totalitarist ceaușist în contextul totalitarismului internațional, exemplificând situația prin studiul semnat de Andre Glucksman, care ”nu cunoaște ”cazul” (specific – nu e un pleonasm) al României ceaușiste și nici nu dă semne că ar dori să-l cunoască”⁷⁵.

În conturarea situației României, publicistul pornește de la perioada comunistă și descrie un spațiu-timp straniu, coșmarec, desprins, uneori, din dramaturgia absurdă ionesciană, alteori din scenariile hollywoodiene de filme de groază sau din nuvele macabre semnate de Edgar Allen Poe⁷⁶, ”atrocele film de groază” transmis în direct la nivel mondial

⁶⁹ Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 117.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 135.

⁷¹ Paul Goma, Goma, Paul, *Scrisuri Unu. 1971-1989. Bio-Bibliografie, interviuri, dialoguri, scrisori, articole*, ediție îngrijită de Flori Bălănescu, București, Curtea Veche, 2009, p. 491.

⁷² *Ibid.*, p. 494.

⁷³ ”Acest proces nu este procesul făcut unei persoane, ci, prin această persoană, procesul făcut celei mai cumplite perioade din istoria României și celei mai cumplite perioade din istoria omenirii: comunismul. Acest proces nu este un proces juridic, ci unul istoric, moral și metafizic”, Gabriel Liiceanu, *Apel către lichele*, București, Humanitas, 1996, pp. 22-23.

⁷⁴ Paul Goma, *op. cit.*, pp. 209, 378, 491.

⁷⁵ ”Andre Glucksman, fost ”șaișoptist”, fost maoist, fost (dar ce n-a fost, acest băiat, altfel șarmant), dacă are și el o parte din contribuția la demitizarea comunismului, în general, în special a celui instaurat prin baionetele roșii în Europa de Est, apoi refuză (acesta este cuvântul) să se ”atingă” de România (poate din pricină că este originar din Cernăuți). Așadar, Andre Glucksman nu cunoaște ”cazul” (specific – nu e un pleonasm) al României ceaușiste și nici nu dă semne că ar dori să-l cunoască. Păcat! *La Betise* este o carte ratată și din pricină că autorul nu a atins una dintre componentele totalitarismului: ”ceaușismul””, Paul Goma, *Ibid.*, p. 441.

⁷⁶ ”Fii tare și gândește-te la nuvela de groază *Hruba și pendulul* al lui Edgar Allan Poe: atunci când vei crede că ascuțișul securii ceaușiste e gata să-ți străpungă inima, lumina va alunga întunericul, strigoii vor pieri, ferestrele se vor deschide și aceia dintre voi care ați avut puterea de a rezista sub batjocura dictaturii veți primi în mână destinul unei țări primenite”, Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 83.

culminând în momentul Revoluției (*Cea mai proastă inteligență*). La fel ca și Ioan Petru Culianu, Gabriel Liiceanu percepe dimensiunea de film de groază a crimelor comunismului românesc, ambii împărțind lumea în două zone, zona normalității și a democrației unde, după Culianu, ”toate se sfârșesc, totdeauna, cu bine” și România, dispusă într-o dimensiune a groazei, în partea opusă, unde ”lucrurile se sfârșesc întotdeauna rău”. Despicarea lumilor este întâlnită și în articolele publicate de Cornel Nistorescu în săptămânalul *Expres* imediat după Revoluție, în februarie 1990, care semnalează continuarea separării nomenclaturiştilor, ”burghezia roșie”, ”îngâmfații politici” de restul societății în privința privilegiilor (”separare în ”lumea bună” care nu este decât lumea proastă a politiciii”⁷⁷).

Culianu folosește conceptul de ”filme de groază” ca titlu al primului articol, *Filme de groază*⁷⁸, cu care inaugurează rubrica *Scoptophilia*, în 23 iunie 1990, luna mineriadei desfășurate între 13-15 iunie 1990, despre care discuta cu Vladimir Tismăneanu, acesta amintindu-și ”de conversația telefonică fără sfârșit purtată cu Ioan Petru Culianu care voia să știe absolut totul despre ororile din București”⁷⁹. Gabriel Liiceanu abordează conceptul în articolul *Omul nou va vota*⁸⁰, referindu-se la personajul activist, milițianul și securistul, o specie de cotropitori care ”precum în filmele de groază, erau ființe venite de nu se știe unde”⁸¹. ”Creierul mic al activiștilor”⁸² este menționat în articolele lui Cornel Nistorescu, în scrierile lui Paul Goma fiind prezent ”ciomagul de activist”⁸³, cu care activistul este dotat pentru a interveni. În această regiune, după Culianu, scenariile de ”filme de groază” au fost regizate ”cu

⁷⁷ ”Câteva decenii au suportat această separare în ”lumea bună” care nu este decât lumea proastă a politiciii. Zona Primăverii, exceptând o serie de oameni rămași acolo ca prin minune sau ajunși prin noroc, n-a fost decât un fel de cartier rezidențial al îngâmfaților politic, al celor care ziua se plecau până la pământ în fața dictatorului și apoi băteau cu pumnul în masa în fața conducătorilor de instituții, spre a sluji traducerea în viață a prețioaselor indicații. Aici s-a adunat peșcheșul primit pentru servicii, concesiile și corupție, aici s-a format un fel de cartier general al noii burghezii roșii din România”, Cornel Nistorescu, *Români, vi se pregătește ceva! Epistole politice, reportaje, interviuri, editorial din Expres (1990-1995)*, op. cit., p. 15.

⁷⁸ Ioan Petru Culianu, op. cit., pp. 91-93.

⁷⁹ Vladimir Tismăneanu, *Omagiu golăniei: Raportul final și mineriada din 13-15 iunie 1990*, 6 februarie 2015, www.contributor.ro.

⁸⁰ Gabriel Liiceanu, op. cit., pp. 42-49.

⁸¹ ”Activistul, milițianul, securistul păreau ființe care migraseră din cadrele speciei umane sau care, mai degrabă, precum în filmele de groază, erau ființe venite de nu se știe unde, care ne cotropiseră împrumutând oarecum înfățișarea noastră”, *Ibid.*, p. 48.

⁸² Cornel Nistorescu, op. cit., p. 58.

⁸³ Paul Goma, op. cit., p. 609.

bandiți răzbunători și cadavre putrezind în stradă”, Liiceanu definindu-i pe comuniști ca ”bandiți legalști” ce, luând legea în mână, au comis crime, torturi și atrocități pe care le justificau prin legi special create:

”[...] comunismul a fost o crimă organizată la adăpostul legii și legitimată prin minciună. Comuniștii apar ca bandiți legalști. Ca orice bandiți, ei înjură, bat, torturează, omoară, numai că pentru cele mai teribile atrocități ei au *legi*” p. 108.

Filmele macabre semnalate de Culiianu sunt denunțate și de Liiceanu, ca fiind puse în scenă de ”regizorii ororii” împreună cu torționarii angajați, așezați pe o falie a lumii, ”de cealaltă parte a lumii” aflându-se cei morți, exterminați de bandiții cu legea în mână. Pe pragul dintre aceste două hotare se găsesc victimele care au supraviețuit și au depus mărturie despre ororile îndurate, așteptând, suspendați între dimensiuni, să se facă dreptate și să se limpezească lumea⁸⁴. Infernul lui Liiceanu este Gulagul românesc, unde s-au petrecut atrocitățile de coșmar îndurate de prizonierile politice cărora li se smulgeau dinții cu tot cu gingii cu cleștele, erau călcate în picioare până le ieșeau plămânii zdrobiți prin coaste, erau atârinate ca vitele de cârlige în tavan, legate de mâni, lăsându-și părul și dinții în celule⁸⁵. Pentru Paul Goma, trecut prin torturile universului concentraționar, ”România chiar este iadul”⁸⁶ o dimensiune de ”Sfârșit-al-

⁸⁴ ”De o parte a ei, regizorii ororii și supraveghetorii ei, astăzi morți, dispăruți, știuți, neștiuți, ascunși, protejați. Apoi cei care au smuls dinții și gingiile cu cleștele de cuie: Oprea și Cîrnu, și Marin, și Zamfirescu, și Vlădicuț Tănase; și Mecu, și Iordache, și Apăvăloaie, și Maromet, și Ivănică. Și mulți alții care trăiesc printre noi dintr-o pensie de patruzeci de ani puși în slujba torturii. De cealaltă parte a lumii mulți morți (zeci de mii ? sute de mii?), cunoscuți și necunoscuți, cam tot ce a avut mai bun locul acesta și care au trebuit exterminați pentru a face să triumfe legea bandiților. Și puținii rămași în viață, Elisabeta Rizea sau Cornel Drăgoi, care au mai putut vorbi și care continuă să aștepte cele trei zile în care ar urma să triumfe legea oamenilor pentru ca lumea să se poată limpezi”, Gabriel Liiceanu, *op. cit.*, p. 110.

⁸⁵ ”Cînd citim în paginile acestei cărți că au existat prizonieri politici cărora li s-au scos dinții cu cleștele de cuie, smulgîndu-li-se gingiile o dată cu dinții; că o femeie era călcată în picioare pînă cînd îi ieșeau plămînii prin coastele rupte; cînd citim că Elisabeta Rizea a stat legată de mîini de un cîrlig din plafon, că i-au rămas în celulă dinții și părul („în pat dinții din gură, cole jos păru”), că un om valora mai puțin decît un glonte („trei lei”) cînd aflăm din altă mărturisire că — un țaran ridicat noaptea este smuls din casă cu stîlpul casei cu tot — toate acestea, trăite, văzute sau auzite, nu constituie temeieri suficiente pentru ca bătăile inimii să ni se oprească și pentru ca părul să ni se ridice măciucă în cap ? Ca să nu mai spunem că aceste grozăvii fac parte nu din realitatea, care s-a desprins oarecum de noi, a altor lumi și a altor istorii, realitatea oarecum exotică a Petersburgului lui Gogol și Dostoievski; ele fac parte din miezul însîngerat al lumii noastre, agresîndu-ne conștiințele și obligîndu-ne, ca martori sau părtași, la o atitudine și la un comentariu”, *Ibid.*, p. 107.

⁸⁶ Paul Goma, *op. cit.*, p. 525.

Lumii”⁸⁷ și a ”Marelui Rău”⁸⁸ unde oamenii sunt ”striviți de rău, oboșiți de atâta rău, [încât] sudoarea și lacrimile ne-au împăienjenit privirea”⁸⁹.

România comunistă a fost descrisă de Culianu folosind cuvinte cu valențe negative: *groază, tragedie, barbarie, genocid, lagăr, durere, infamie, nelegiuire, nedreptate, demență, povară, pagubă, minciună, nesiguranță, viclenie, abrutizare, sclavie, exploatare, inteligență diabolică, agonie, situație-limită, abatoarele puterii, panică, torturat, mutilat, distrus fizic și psihic, infernuri, capcană, brutalitate, atrocități, sancțiuni, răzbunare, Martir, victime, păcat, călăi, mlaștină, noroi, umilință, arest, pedeapsă, tortură, persecuție, sclavie, întuneric, strigoi, fantome, coșmar, minți bolnave, macabru, sânge, foame, exterminare, prostie, batjocură, nebuni, exploatare, tenebre demonice, efect haotic, satanic, diabolic, dezastru, ură, teroare.* Mare parte dintre aceste cuvinte cod sunt regăsite și în scrierile lui Paul Goma, precum și în articolele politice semnate de Gabriel Liiceanu după 1989, reunite în volumul *Apel către lichele - film de groază, monștri, activist, crime, atrocități, infern, coșmar, călăi, bandiți, prăpastie, iad, sânge, megalomanie, victime, crimă, imoralitate, oroare, boală, minciună instituționalizată, mutilare, absurd, tortură, crimă organizată.*

În acele timpuri, după Culianu, România suferea de ”vocația prăpastiei” ce o determina să fie ”atrasă de abisuri”⁹⁰, pentru că era dominată de o ”forță satanică”⁹¹, Ceaușescu fiind numit Satan⁹², Monstru⁹³ în scrierile lui Paul Goma. Căzută sub puterea unei ”dictaturi barbare și imbecile” caracterizată drept ”cea mai atroce”⁹⁴, România a devenit un ”infern”, cuvânt recurent de șapte ori. Spațiul comunist stătea sub semnul forței ”răului” (șapte ocurențe), al ”morții” (opt ocurențe, o dată cu majuscule) pe care publicistul le neagă cu vehemență de unsprezece ori, din care de patru ori *NU!* este scris cu majuscule și semn de exclamare, iar de șapte ori cu litere mici, dar păstrând forma exclamativă. Acest tărâm sinistru, înecat în ”mizerie” (opt ocurențe), ”minciună” (șaptesprezece ocurențe), ”foame și frig” (cinci ocurențe), ”prostie” (șase ocurențe), ”teroare” (două ocurențe), ”dezastru” (două ocurențe) era locuit de ”monștri” (opt ocurențe) și ”călăi” (două ocurențe). România comunistă a fost ”un

⁸⁷ *Ibid.*, p. 451.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 279.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, pp. 197-199.

⁹¹ *Ibid.*, p. 224.

⁹² Paul Goma, *op. cit.*, p. 465.

⁹³ *Ibid.*, p. 657.

⁹⁴ Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, pp. 82-86.

pământ îngust, strâmt și barbar”, un ”inexorabil nisip mișcător” (*Iadul și civilizația*⁹⁵) acoperit de ”tenebre demonice”, înghițit de ”frig, întuneric, foame și moarte”⁹⁶.

Prezentarea imaginii României comuniste, a președintelui Ceaușescu, a României liminale a Revoluției din 1989 și a României postliminale în publicistica lui Culianu este comparată și confruntată cu studiile analiștilor Ruxandra Cesereanu (*Imaginarul violent al românilor și Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*), Peter Gross (*Mass Media in Revolution and National Development. The Romanian Laboratory și Colosul cu picioare de lut*), Adam Burakowski (*Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților*), Florin Constantiniu (*O istorie sinceră a poporului roman*), precum și cu scrierile și publicistica semnată de Paul Goma, Gabriel Liiceanu și Cornel Nistorescu.

După Julia Kristeva, în perioade istorice agitate, în timpul evenimentelor revoluționare, se realizează un proces de ”pulverizare a limbajului”⁹⁷, ceea ce se întâmplă în cazul scrierilor lui Ioan Petru Culianu. În volumul *Imaginarul violent al românilor*, Ruxandra Cesereanu analizează texte reprezentative publicate în publicistica românească și stabilește nouă tipuri de registre ale limbajului violent împărțite în felul următor: registrul subuman, igienizant, infracțional, bestiariu, religios, putrid-excremențial, sexual-libidinos, funebru și rasisto-xenofob. Autoarea subliniază faptul că cenzura comunistă și refularea expresiei a determinat o erupție violentă a limbajului imediat după deceniile totalitariste, iar mare parte dintre scriitorii și jurnaliștii români postcomuniști au preferat un tip de exprimare agresivă și injurioasă, Cesereanu explicând procesul ca pe o defulare lingvistică, ulterioară cenzurii, care a explodat în valuri de atacuri textuale virulente și brutale.

Capitolul IV *Arborele cenușii și Mitologii românești. Discursul mitului* analizează discursul cultural-mitic structurat de Culianu într-o serie de eseuri și mitanalize publicate în reviste și jurnale din străinătate, tânărul istoric planificând redactarea unui volum de analize mitologice intitulat inițial *Arborele cenușii*, apoi *Mitologii românești* despre care discuta cu Mircea Eliade în corespondența întreținută cu marele savant. Acest volum se conturează inițial sub forma a trei volume separate, primul fiind dedicat analizei folclorului românesc, alături de care proiecta un volum despre poezia lui Eminescu, cel de-al treilea constând într-o radiografie a liricii poetului român Dan Laurențiu, toate anunțate pentru prima dată în scrisoarea 37 adresată lui Mircea Eliade în 29 august 1977: ”Am în șantier un volum de analiză istorico-

⁹⁵ *Ibid.*, pp. 149-151.

⁹⁶ *Ibid.*, pp. 223-224.

⁹⁷ [tr.n.] în original, ”pulverization of language”, Julia Kristeva, *op. cit.*, p. 122.

religioasă a folklorului românesc și balcanic și un volum despre ”orizontul imaginar al lui M. Eminescu”⁹⁸. *Arborele cenușii* ar fi fost structurat în două părți, prima parte conținând analize și comentarii la Novalis, Holderin, Eminescu, Bacovia, Trakl, a doua parte ocupându-se de Dan Laurențiu. Editorii precizează că o parte dintre eseurile planificate pentru această carte au fost incluse în volumul *Iter in silvis I*⁹⁹.

În articolele publicate¹⁰⁰, Ioan Petru Culianu definește mitanaliza ca pe un ”demers practic ce constă în a discerne miturile latente din textul literar și a le interoga” într-un act interpretativ al cărui scop este de a demonstra ”anumite continuități în interiorul tradițiilor de interpretare românești”¹⁰¹. Folosită în cultura română de Mircea Eliade, această tehnică de analiză a fost utilizată și de Adrian Marino sub denumirea de mitocritică, dar Culianu denumește această ”tradiție de interpretare” românească, mitanaliză. În viziunea lui Mircea Eliade, mitul este o ”istorie sacră”¹⁰² care informează asupra unor fapte considerate ”realități” fiind în același timp un ”model exemplar” care orientează ființa umană în evenimentele importante ale vieții, Eliade definind mitul ca pe ”o realitate culturală extrem de complexă care poate fi abordată și interpretată în perspective multiple și complementare”¹⁰³. La Culianu,

⁹⁸ *Dialoguri întrerupte. Corespondență Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, ediția a II a revăzută și adăugită, prefață de Matei Călinescu, ediție îngrijită și note de Tereza Culianu-Petrescu și Dan Petrescu, Iași, Polirom, 2013, ”37”, p. 124.

⁹⁹ ”Studii parțiale cu tematica plănuită pentru *Arborele cenușii* au fost incluse în volumul *Iter in silvis. Saggi scelti sulla gnosi e altri studi*”, *Ibid.*

¹⁰⁰ Articolele culturale publicate de Ioan Petru Culianu în străinătate au fost reunite în volumele *Studii românești I. Fantasma nihilismului. Secretul doctorului Eliade și Studii românești II. Soarele și luna. Otrăvurile admirației*, textele reprezentând în mare parte exerciții de mitanaliză, recenzii de cărți, portrete și contururi de personalitate, precum și studii de mitologie populară românească. În *Studii românești I. Fantasma nihilismului. Secretul doctorului Eliade*, prima parte, intitulată *Fantasma nihilismului*, cuprinde mitanalize ale operelor scrise de Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Vasile Voiculescu, Mihail Bulgakov, în timp ce a doua parte, *Secretul doctorului Eliade*, constă într-o serie de analize ale prozei eliadiene. În cadrul volumului *Studii românești II. Soarele și luna. Otrăvurile admirației*, partea intitulată *Soarele și luna* conține o colecție de texte pe teme mitologice românești, iar *Otrăvurile admirației* adună articole cu subiecte diverse, de la portrete celebre ale românilor din exil, ca Mircea Eliade, E.M. Cioran, Monica Lovinescu, la profiluri ale românilor din țară: Constantin Noica, Nica Facon, Adrian Marino, Mihai Ursachi, Dan Laurențiu.

¹⁰¹ Ioan Petru Culianu, *Studii românești I. Fantasma nihilismului: secretul doctorului Eliade*, ediția a II a, traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu. Iași, Polirom. 2006, pp. 82-121.

¹⁰² Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, în românește de Paul G. Dinopol, prefață de Vasile Nicolescu, București, Editura Univers, ”Colecția Eseuri”, 1978, p. 6.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 5.

procesul mitanalitic are ca obiectiv investigarea ”materialului mitic latent” existent în textele de literatură, iar obiectul investigației este reprezentat de textul literar¹⁰⁴, autorul acestuia, analiștii lui și contextul în care sunt inserate aceste elemente. Semnificația acestui substrat mitic oferă analistului informații conținute de text și context, pentru că ”a însemna are sensul de a da o informație”¹⁰⁵. Văzută ca un experiment, mitanaliza ”propune o lectură a textului literar văzut ca mit”, demers în urma căruia sunt verificate ocurențele mitice pe baza unei regularități certe și a unui ”sistem de recurențe” concretizate în ipoteze psihologice și psihanalitice¹⁰⁶.

În studiul *Introducere în mitodologie*, Gilbert Durand include mitanaliza în cadrul științei mitodologiei, alături de mitocritică, precizând ca și Culianu faptul că mitanaliza solicită ”întreaga maturitate a cunoașterii”¹⁰⁷ de care trebuie să dispună specialistul care abordează acest domeniu. În opinia lui Durand, mitocritica investighează textele, iar mitanaliza face un demers mai larg, sondând ”contextele”, pentru a identifica ”nucleele mitice sau simbolice care sunt semnificative pentru o societate la un moment dat al devenirii sale”. Elementul de legătură dintre cele două nivele de analiză este mitul, denumit de Durand ”locul comun care se conturează la orizontul acestor două metode de abordare”¹⁰⁸. Dacă mitocritica e preponderent literară, mitanaliza este deschisă ”câmpului mai larg” al sociologiei, făcând ”trecerea de la textul literar la toate contextele care îl înglobează”¹⁰⁹. Culianu abordează în mod flexibil acest tip de analiză, interesul lui constând în evidențierea ”existenței unei anumite continuități în interiorul tradițiilor de interpretare românești”¹¹⁰.

Interpretând miturile ca pe o serie de ”factori revelatori ai structurii de profunzime a psihicului uman”, Corin Braga¹¹¹ consideră că ”explicația mitologică” completează ”interpretarea psihologică” într-un demers critic complex, ce beneficiază de dublul aport oferit din două direcții diferite, cel al mitanalizei și mitocriticii, precum și cel al psihocriticii și al

¹⁰⁴ ”Hermeneutica textului literar - și nu numai – trebuie să descopere fantasmalele oculte aici și nu neapărat subtilități de ordin morfologic”, Nicu Gavriluță, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale, op. cit.*, p. 46.

¹⁰⁵ Ioan Petru Culianu, *Studii literare I. Fantasmalele nihilismului. Secretul doctorului Eliade, op. cit.*, p. 84.

¹⁰⁶ ”După ce va fi înregistrat cât mai scrupulos posibil sursele, influențele, circumstanțele biografice, pe scurt, toate datele, intrinseci și extrinseci, având legătură cu textul literar și cu autorul lui, mitanalistul este chemat să recunoască țesătura mitică a textului și să anunțe această recunoaștere ca ipoteză (falsificabilă) de lucru, ceea ce revine, dată fiind situația complexă a povestirii literare, la enunțarea concomitentă a mai multor ipoteze”, Ioan Petru Culianu, *Studii literare I, op. cit.*, p. 95.

¹⁰⁷ ”E nevoie de întreaga maturitate a cunoașterii pentru a aborda ampla formă de comparatism reprezentată de mitanaliză, rezultatul a treizeci-patruzeci de ani de abordări prudente, de reflecții, dar și de tatonări ...”, Gilbert Durand, *Introducere în mitodologie*, Cluj-Napoca, Dacia, 2004, p. 191.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 191-192.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 188.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Corin Braga, *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Dacia, 2007, pp. 5-23.

psihanalizei. Braga situează mitocritica și mitanaliza în cadrul arhetipologiei, care vizează o analiză literară complexă la nivel metafizic, psihologic și cultural. Din punct de vedere metafizic, se realizează ”decupaje conceptuale” aflate la baza creației literare, transmise cititorului. Din punct de vedere psihologic, sunt căutate *fantasmele inconștiente (originare, numite și preconcepții)*, acele *intuiții abisale* echivalate cu ”structurile mentale latente” transmise filogenetic, organizate în ”decupaje arhetipale”. Aceste fantasme ”conduc pana artistului de multe ori fără știrea sau împotriva voinței sale”¹¹², ducând la realizarea unor opere literare ce conțin informație arhetipologică concentrată cu impact puternic asupra cititorilor¹¹³. Din punct de vedere cultural, sunt sondate ”constantele”, ”invarianții” sau recurențele literare configurate sistemic cu scopul de a evidenția ”imaginile simbolice și miturile colective ale fiecărei culturi sau curent, și în ultimă analiză, ale întregii umanități”.

Capitolul V *Iter in silvis. Atelierul științific* încearcă să investigheze modul în care, pornind de la articolele publicate în periodice științifice internaționale, tânărul istoric construiește opera sa științifică, în încercarea de a surprinde atelierul de creație științifică a autorului și modul în care textele articolelor se dezvoltă în volume de studii de istorie a religiilor. Se operează, în această privință, cu conceptul de paratextualitate, teoretizat de Gerard Genette, folosind o serie de peritexte și epitexte constând în informații paratextuale descoperite în documentele exterioare cărților: prefețe, introduceri ale volumelor științifice, corespondență, interviuri. Încă de la început, Culianu a fost consiliat de Mircea Eliade în privința concepției articolelor erudite și a studiilor științifice, evidență desprinsă din corespondența întreținută de cei doi, Eliade oferindu-i sfaturi tânărului istoric chiar din primele scrisori. Evoluția intelectuală treptată a tânărului studios român exilat în Occident este vizibilă în corespondența purtată cu Mircea Eliade care, începând prin a-i trimite bani de cărți și portocale, l-a consiliat și l-a orientat în cariera științifică, l-a învățat cum să-și redacteze un CV, accentuând faptul că ”o carte atârnă greu într-un curriculum”¹¹⁴.

¹¹² ”Operele concepute în acest fel au o dimensiune abisală și ne apar ca niște uriașe scene ale sufletului artistului, pe care acesta își distribuie diferitele voci sau personalități interioare, clivate și proiectate în personaje, într-un adevărat joc de roluri”, *Ibid.*, p. 12.

¹¹³ ”Toate operele în care artistul reușește să surprindă intuiții abisale exercită o putere de fascinație numinoasă”, *Ibid.*, p. 12.

¹¹⁴ ”14”, 25 iunie 1975, *Dialoguri întrerupte, op. cit.*, p. 69.

Sfatul marelui savant pentru tânărul istoric era să publice cât mai multe articole în reviste și cât mai multe cărți, fiindu-i necesare pentru lumea academică americană¹¹⁵, sfătuindu-l să lucreze în paralel și să publice mare parte din conținutul volumelor științifice în lucru, ”mai mult de jumătate”¹¹⁶, în reviste științifice¹¹⁷. De asemenea, Eliade îl introduce pe studentul Culianu în cercul exilului cultural românesc, trimitându-l la Mircea Popescu, A. Moretta-Petrașincu, Arion Roșu, Ioan Cușa, Virgil Ierunca și îl sfătuiește să meargă să lucreze la Roma cu Gnoli și Bussagli sau la Napoli cu A. Bausani pentru că ”o diplomă italiană, sau un an, doi de lucru cu un savant italian – contează în USA”¹¹⁸.

Primind primul articol despre ”inner sense”¹¹⁹ spre evaluare, trimis de Culianu în 7 octombrie 1972, Eliade îi sugerează, în scrisoarea trimisă peste o săptămână jumătate, să mai lucreze, pentru că ”cercetarea trebuie continuată și adâncită”¹²⁰, oferindu-i informații bibliografice și sugestii de corectură. Între timp, tânărul a mai lucrat asupra textului, astfel că, peste alte două săptămâni, la începutul lunii noiembrie, savantul găsește articolul ”destul de meritoriu”¹²¹, atașându-i o recomandare academică redactată în limba engleză.

¹¹⁵ ”P.S. Toate un sens (secret, firește). Probabil că trebuie să mai rămâi în Europa, și să publici acolo cărți și articole. Vei pătrunde astfel mai repede în ”viața academică” americană”, *Ibid.*, ”30”, 13 iunie 1977, p. 107.

¹¹⁶ ”Cred că n-am fost limpede în legătură cu cartea D-tale: ”teza” mea era că e *preferabil* să debutezi cu o monografie; dar, pe de altă parte, știu că o carte atârână greu într-un curriculum, și întotdeauna mi-am îndemnat prietenii și studenții să publice cărți. În al doilea rând, eram sub impresia că mai mult de jumătate este sau va fi tipărită în reviste – și văd acum că e vorba de mult mai puțin. Deci, nu ezita: pregătește cartea de tipar. Când va fi gata, trimite-mi o copie ca să scriu prefața”, *Ibid.*, ”14”, 25 iunie 1975, p. 69.

¹¹⁷ ”Cred că n-am fost limpede în legătură cu cartea D-tale: ”teza” mea era că e *preferabil* să debutezi cu o monografie; dar, pe de altă parte, știu că o carte atârână greu într-un curriculum, și întotdeauna mi-am îndemnat prietenii și studenții să publice cărți. În al doilea rând, eram sub impresia că mai mult de jumătate este sau va fi tipărită în reviste – și văd acum că e vorba de mult mai puțin. Deci, nu ezita: pregătește cartea de tipar. Când va fi gata, trimite-mi o copie ca să scriu prefața”, *Ibid.*, ”14”, 25 iunie 1975, p. 69.

¹¹⁸ *Ibid.*, ”5”, 5 februarie 1973, p. 49.

¹¹⁹ *Ibid.*, ”2”, 18 octombrie 1972, p. 44.

¹²⁰ ”Chiar după versiunea abreviată și cu referințele necomplete pe care am citit-o, am impresia că cercetarea trebuie continuată și adâncită. Trebuie eliminate o seamă de lucrări de mână a doua sau învechite. Există o bibliografie considerabilă (vol. *Le Coeur*, în ”Etudes Carmelitaines” dă câteva indicații, apoi Massigon, *Al Hallaj*, H. Corbin, *L’homme de la lumiere dans la soufisme iranien*, ed. II, 1971) etc. Despre *manas, hrdaya* etc., în teoriile medicale [...] cf. Dasgupta, *History*, II, și o seamă de studii recente ale lui J. Filliozat. Inutil să continui. Ai nevoie de un centru important, cu biblioteci bune și ”specialiști” (ca Bausani etc.)”, *Ibid.*, ”2”, p. 44.

¹²¹ ”Pentru vârsta D-tale, și condițiile în care ai lucrat în țară, articolul (ca și textele pe care le-am citit anul trecut (e destul de meritoriu. Nu am nici o îndoială că, o data statornicit undeva, vei face progrese într-un ritm prodigios”, *Ibid.*, ”3”, 7 noiembrie 1972, p. 46.

Capitolul VI *Arta fugii și Ultimele povestiri. "Pe prag" în adolescență și în exil*

analizează povestirile publicate de Ioan Petru Culianu în revistele literare din țară și din străinătate cercetând starea liminală codificată textual. În ficțiunile de tinerețe, tânărul scriitor surprinde heterotopia de criză a adolescenței, contactul său cu lumea, criza de adaptare, procesul de maturizare și de inserție în societate ca persoană adultă. Scriitorul adolescent, sensibil și timid, redă minuțios trăirile sale interioare, șocurile simțite în contactul cu realitatea de cele mai multe ori dură, alteori plictisitoare, prin tehnici narrative oniriste și borgesiene.

Instinctualul, viciile, bestialitatea umană și apropierea morții îl sperie, totul îi pare "grotesc, dezgustător, halucinant", vede capete, mâini și picioare retezate, sânge, violuri, cadavre, de care fuge îngrozit. Atmosfera este de "râs-plâns", simte angoasă și nod în gât, nesiguranță, trece prin "trei luni de umilire", experimentează refularea sexualității percepută ca impură, neliniștea, tendința de izolare și respingere a părerilor altora, "produsele cele mai lamentabile ale individului". Dacă în primele povestiri, adolescentul este conștient că "dispune de ficțiune pentru a zbura peste timp" și pentru "crearea unui *timp* nicidecum mai trandafiriu, dar mai condensat", instrument cu care construiește universuri imaginare în care se refugiază dintr-o realitate insuportabilă, în proza de maturitate este evidentă "preocuparea pentru verosimil"¹²², tendința de factualizare și intenția de avertizare sau de previziune. Parcurgând aceste ficțiuni, cititorul remarcă evoluția scriitorului Ioan Petru Culianu de la statutul de tânăr creator vulnerabil, retractil și sensibil, la poziția unui scriitor maturizat de experiența exilului, în ultima etapă de creație, autorul optând pentru ficțiuni realiste, construite ca pretext în jurul unor personaje istorice.

Trăirea pe prag, starea de marginalitate își găsește expresia cea mai fecundă în povestirea literară, "genul liminal prin excelență"¹²³, caracterizată de liminalitate arhitextuală prin suprapunerea parțială și împrumuturile luate din eseu, schiță, poem, roman, narațiune sau

¹²² *Ibid.*, Gerard Genette, *op. cit.*, p. 146.

¹²³ "the liminal genre par excellence", Achilles Jochen, Ina Bergman, *Liminality and the Short Story. Boundary Crossings in American, Canadian, and British Writing*, edited by Jochen Achilles, Ina Bergman, Routledge, 2015, p. 4.

discurs¹²⁴, liminalitatea textuală a prozei scurte¹²⁵ fiind abordată interdisciplinar prin instrumentele antropologiei literare și ale psihologiei cognitive¹²⁶. Situația liminală configurată surprinde situația de intermediaritate denumită ”in-betweeness”, a personajului, captiv între structuri cronologice, spațiale și sociale de tip conflictual. Crize de adaptare, interculturale, politice sunt descrise, declanșate fiind de ciocnirea convingerilor și sistemelor de valori diferite. În cazul lui Ioan Petru Culianu, starea de prag este declanșată, pe de-o parte, de criza adolescenței, proces ce se materializează într-o serie de ficțiuni publicate în presa culturală a vremii, iar pe de altă parte, de starea critică de exil, transmisă cititorului în povestirile publicate la maturitate în revistele literare din străinătate.

Starea de exil presupune o extragere din țara natală, resimțită ca o dezrădăcinare, urmată de un efort de adaptare la o cultură și societate diferite în vederea realizării inserției. În viziunea antropologului Victor Turner, pornind de la modelul societății ca structură de relații și poziții, ființele liminale (în situația de față, străinii), sunt caracterizate de o invizibilitate structurală, au un statut ambiguu, neclar și sunt, uneori, percepute de noul grup social ca fiind ”nici una, nici alta sau și una și alta; nici aici, nici acolo ori chiar nicăieri (în termeni cultural-topografici) existând ”betwixt and between” între coordonatele spațial-temporale general recunoscute ale clasificării structurale”¹²⁷. Investigarea creației literare de tinerețe a lui Culianu implică interogarea realității sociale și politice în care autorul era introdus, contextul social redat de

¹²⁴ ”Povestirea ocupă, din multe puncte de vedere, o zonă intermediară, de vreme ce se dezvoltă din/și mediază între eseu și schiță (Garcha; Junker;Stuckey-French), poem și roman (Poe), narațiune și discurs (Brosch), precum și cultura elitistă și populară (March-Russel). Poetica povestirii se revelează astfel ca o poetică a liminalității”The poetics of the short story thus reveals itself as a poetics of liminality” [tr.n.], în original ”The short story occupies a middle ground in many respects as it develops out of, and mediates between, essay and sketch (Garcha; Junker;Stuckey-French), poem and novel (Poe), narration and discourse (Brosch), and elitist and popular culture (March-Russel). The poetics of the short story thus reveals itself as a poetics of liminality”, *Ibid.*, p. 4.

¹²⁵ ”liminality in the short story”, *Ibid.*

¹²⁶ ”discuss the relevance of liminality and of related concepts from the empirical, cognitive, and neurosciences for the genre of the short story” *Ibid.*, p. 5.

¹²⁷ [tr.n.] în original ”they are neither one thing nor another; or maybe both; or neither here nor there; or may even be nowhere (in terms of any recognised cultural topography), and are at the very least ”betwixt and between” all the recognised fixed points in space-time of structural classification”, Victor Turner, *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage, in The Proceedings of the American Ethnological Society, 1964, Syosium on New Approaches to the Study of Religion*, pp. 4-20.

Derrida prin conceptul de "istorie-reală-a-lumii"¹²⁸ ce include istoria și realitatea socială¹²⁹ regăsită la Culianu sub forma "istoria înnebunită de real" în povestirea *Urme*, precum și descoperirea reverberațiilor regimului politic comunist în mintea tânărului scriitor și impactul acestora, importante în procesul decizional ce a determinat exilul în străinătate. Povestirile de tinerețe ale lui Culianu sunt liminale pe de-o parte prin tematica crizei de adolescență, pe de altă parte prin spaima stârnită de infernul concentraționar, fiind menipeice prin adoptarea logicii onirice, precum și prin dimensiunea de alienare și interiorizare conținută, Julia Kristeva subliniind funcția discursului narativ menipeic de a semnala starea de alienare a ființei umane față de lume, exprimată prin procesul de interiorizare a personajului¹³⁰. Povestirile de adolescență și cele de maturitate relaționează prin prezența sentimentului liminalității, disperării și spaimii de o realitate înspăimântătoare, semnalate prin spațializarea heterotopică, tema complotului și a conspirației sociale, temele recurente ale relativității spațiului și timpului și proiecția acestor în mental, bidimensionalitatea, cvadridimensionalitatea, tema vieții fractale și a procesului decizional binar.

Prin prozele sale scurte publicate în revista *Luceafărul*, Culianu se afiliază la grupul onirist întemeiat de Dumitru Țepeneag și Leonid Dimov, onirismul estetic fiind un "curent al modernității târzii"¹³¹ apărut ca un "gest subversiv la adresa politicii culturale oficiale și a direcției pseudoestetice a realismului socialist"¹³², tendință vizibilă în publicistica cultural-politică semnată în străinătate de Culianu, în care acesta critică managementul cultural românesc defectuos în perioada comunistă. În studiul *Dumitru Țepeneag și canonul literaturii alternative*, Laura Pavel analizează onirismul estetic practicat de grupul onirist format în jurul revistei *Luceafărul* de Țepeneag și Dimov, în viziunea autoarei, onirismul fiind caracterizat de o doză substanțială de subversivitate¹³³ care atrage atenția instituțiilor de cenzură asupra

¹²⁸ [tr.n.] în original "real-history-of-the-world", Jacques Derrida, *Limited Inc.*, op. cit., p. 136.

¹²⁹ "conceptul de text sau context care mă orientează cuprinde și nu exclude lumea, realitatea, istoria" [tr.n.] în original "the concept of text or of context which guides me embraces and does not exclude the world, reality, history", *Ibid.*, p. 137.

¹³⁰ "Omul, îndepărtat din natură și din societate devine alienat, înstrăinat față de sine, descoperind astfel propriul interior, concretizând această descoperire în ambivalența scrierilor menipeice" [tr.n.] în original "Man, alienated from nature and society, becomes alienated from himself, discovering his interior, and reifying this discovery in the ambivalence of Menippean writing", Julia Kristeva, op. cit., p. 54.

¹³¹ Laura Pavel, *Dumitru Țepeneag și canonul literaturii alternative*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007, p. 7.

¹³² *Ibid.*, p. 8.

¹³³ "Subversivitatea onirismului are fie un caracter implicit, ținând de formula general răspândită a subversivității estetice, împânzită cu aluzii esopice la puterea abuzivă din totalitarism, fie un caracter explicit uneori, declarat și analizat ca atare de către Dumitru Țepeneag și în Occident, după 1971", *Ibid.*

grupului¹³⁴, cu a cărei intransigență se confruntă și tânărul Culianu în cazul volumului *Arta fugii*.

După Nicolae Bârna¹³⁵, onirismul este o formă de dizidență literară care structurează un univers ficțional oniric prin vizualitatea implicită, recurgerea la tehnici picturale și instaurarea unui ”îndreptar legislativ” oniric, numit ”legislația visului” de Marian Victor Buciu¹³⁶. Acesta vorbește de un vis alternativ, diurn, rațional¹³⁷, prin care se realizează ”hermeneutica realității ca vis”, situație în care visul devine un instrument de interpretare a realității percepute ca fiind complementară sau ”analoagă visului”¹³⁸. În cazul lui Culianu, discursul narativ expus în povestirile publicate în *Cronica și Luceafărul* este dialogic prin caracteristica onirică, în viziunea Juliei Kristeva, logica onirică fiind cea care ”transgresează regulile codului lingvistic, precum și etica socială”¹³⁹, astfel că, prin onirism și prin abordarea logicii viselor, discursul literar de tinerețe al lui Culianu intenționa un act de opoziție prin depășirea limitelor sociale și culturale.

Mărcile onirismului estetic sunt vizibile în proza de adolescență în reflectarea unei realități lichefiate, dematerializate ”șesul străzii transformat într-un ocean de ape liniștite” apare la Culianu în povestirea *Imaginați armata în golf*, în timp ce în proza lui Țepeneag lichefierea e mai accentuată, ființele înoată înecate într-un lichid ce poate redeveni vâscos. În povestirile tânărului Culianu, personajul narator este scufundat într-o realitate sufocantă, construită din colaje realizate din figuri de oameni ”șiroind” pe străzi și din fragmente de orașe ”pustii și reci” (*În loc de început: mereu început*) aflate în plin proces de industrializare, al căror ritm de viață este dat de ”zgomote de fabrici” (*Obiecte în mișcare*), dezvoltată pe tema

¹³⁴ ”În ceea ce privește revistele literare, respectiv *Luceafărul*, s-a hotărât continuarea muncii pe baza același metodologii. Toate observațiile noastre vor fi transmise Consiliului – tovarășul Vasile Nicolescu. Cu conducerea revistei vor discuta tovarășii de la Consiliu și ulterior ne vor informa asupra hotărârilor luate, pentru a putea urmări dacă ele sunt respectate de redacție. Nu se va acorda ”bun de tipar” nici unui material (la care sunt observații), trimis de redacție după ce li s-au transmis observațiile la întregul număr, decât cu aprobarea tovarășilor de la Consiliu, confirmată de aceștia”, extras din ședința de marți 19.10.1971 a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Liliana Corobca, *Controlul cărții, op. cit.*

¹³⁵ Nicolae Bârna, *Țepeneag, introducere într-o lume de hârtie, op. cit.*

¹³⁶ Marian Victor Buciu, *Țepeneag între onirism, textualism, postmodernism*, Aius, Craiova, 1998.

¹³⁷ ”Se pornește nu de la vis, ci de la visător, pentru că el este cel care instituie legea visului. Visătorul este un legislator care bricolează, aproape uitând instantaneu de unde, în ce fel, criteriul visului, devenind stăpân al matricei onirice, programată să producă doar în modul în care vrea, având asupra poeziei visului autoritate absolută”, Marian Victor Buciu, *op. cit.*, p. 24.

¹³⁸ *Ibid.*, pp. 24, 34.

¹³⁹ ”Prin adoptarea logicii viselor, transgresează regulile codului lingvistic, precum și etica socială” [tr.n] în original ”By adopting a dream logic, it transgresses rules of linguistic code and social morality as well”, Julia Kristeva, *op. cit.*, p. 41.

borgesiană a chiriașului de la ultimul etaj vizitat de străini ”locuiesc singur la etajul patru ...” (*Cartea de nisip*) reluată în povestirea *Râul Seleni*. Materia este lichefiată, se scurge sau se constituie din granule, în final se descompune, fluidizarea materiei fiind, de asemenea, o temă borgesiană: ”un râu de vehicule și de oameni curgea” (*Delia Elena San Marco*).

Disperarea resimțită în povestirile scrise în țară este redată prin metafora derridiană ”istoria înnebunită de real” și prin întoarcerea spațiului cu susul în jos, astfel încât becul suspendat și abajurul devin paharul purtat de un chelner pe o farfurie, folosind un tip de forță ocultă, centrifugă sau forța cleiului (*Urme*). Motivul cvadridimensionalității și a inversării laturilor spațiale se prefigurează în povestirea *Lumină* în inversarea laturilor încăperii, a tavanului cu podeaua, prin intervenția chelnerului ”șarlatan”. Fugile lui Culianu trimit la fuga lui Țepeneag, înțeleasă ca urmărire, în care distanța dintre urmărit și urmăritor rămâne constantă, în *Pisica turbată* felina se menține ”la aceeași distanță” față de cel urmărit, la fel ca la Țepeneag *Pe bordura trotuarului* unde între cele două personaje prinse în fugă ”distanța rămânea aceeași mereu”. Povestirea *Lumină* descrie o fugă ”deznădăjduită”, finalizată în căderi și rostogoliri. În textul intitulat ostentativ ”*Volumul de față mimează*”, tânărul Culianu precizează faptul că ”adeseori Fuga urmărește eliberarea, dar sfârșește într-o celulă somptuoasă, pe zidurile căreia stă gravată osânda severă și desuetă a unor nume”¹⁴⁰. În ultima etapă de creație, fuga lui Culianu se apropie de una dintre fugile borgesiene ce exprimă viața ca pe o goană: ”viața mea, așadar, nu este decât o goană” (*Borges și eu*) înțeleasă ca dimensiune cronologică a devenirii, regăsită în proza de maturitate sub forma ”goanei după cutia muzicală” cu efect de bumerang ”când se pomenește el însuși vânat de ea” (*Limba creației*).

Cea de-a doua categorie a publicisticii literare, scrisă în colaborare cu H.S. Wiesner o constituie povestirile publicate în revistele din străinătate, unde sunt descrise stările liminale trăite de autor în exil¹⁴¹. Povestirile proiectează structuri heterotopice foucauldiene spațiale și temporale, vame, aeroporturi, străzi labirintice, cimitire, vapoare, restaurante, biblioteci, licitații, talciocuri, depozite. Trăirile liminale sunt exprimate prin senzația de năucire și despațializare: ”Acum mă aflam undeva, fără să știu foarte bine unde”, graba constantă, deplasarea contra-timp, stresul vieții moderne într-o comunitate internațională, intersecții de

¹⁴⁰ Ioan Petru Culianu, ”*Volumul de față mimează*”, *Arta fugii*, op. cit., p. 59.

¹⁴¹ Ioan Petru Culianu a publicat povestirile în periodice literare din străinătate: *Ordinea secretă*, publicat în *Leggere*, februarie 1990, *Căința târzie a lui Horenheb*, publicată în *Erato/Harvard Book Review* nr. 15-16, 1990, *Limba creației* publicată în *Exquisite Corpse* nr. 1-4, 1991 și *Colegiul Invizibil* publicat în *Achab II*, 1991, *Jormania liberă*, concepută în aprilie 1990 și publicată pentru prima dată în revista *Agora* din Philadelphia în 2 iulie 1990 regrupate în capitolul *Ultimele povestiri* în cadrul volumului *Pergamentul diafan. Ultimele povestiri*, traduceri de Mihaela Gliga, Mihai Moroiu și Dan Petrescu, 1996.

fus orar, plecări bruște spre aeroport, conspirații, comploturi, expulzări, accidente, decese. *Colegiul invizibil* structurează narativ patru spații heterotopice diferite, vaporul, considerat de Foucault heterotopia perfectă, cimitirul, biblioteca și oglinda Farului din Alexandria care, chiar dacă e spartă, este potențată de oglinda mării pe care plutește vaporul. Viața este redată aici ca un ”labirint complicat de călătorii”, personajul (Ibn Gubair) constatând că ”vinul și soarta îl purtaseră pe niște căi ciudate, atât de ciudate”, trecând prin orașe deja colindate, până la punctul final constituit de coliba din cimitir, ce sugerează iminența morții. Călătoria începe cu carul, continuă cu vaporul, trece prin ”vama întunecată” descrisă ca ”harababură de oameni și bagaje”, unde ”bagajele se pierdeau adesea fără a mai fi regăsite vreodată, iar oamenii erau scotociți pe toate părțile” și puși ”să jure că nu uitaseră să declare nimic”.

Personajul narator experimentează dedublarea borgesiană a personalității: ”lui Borges - celuilalt, nu mie - i se întâmplă tot felul de lucruri” (*Borges și eu*) care la Culiianu se extinde spațial pe o distanță mai mare: (”De-abia după aceea mi-am dat seama că o știam, că-mi petrecusem în țara aceea o vreme care acum mi se pare absolut pierdută, că fusesem chiar funcționar public, iar undeva, în nord, într-un loc al cărui dialect îmi era greu de înțeles, mai aveam încă o casă și o fostă soție”), fragment în care cititorul descoperă inserții biografice ale autorului care a trăit o vreme în Olanda. Ficțiunile abordează tema călătoriilor succesive în țări diferite, în același cadru narativ străbătând Parisul, Cincinatti, pentru o conferință internațională și Massachusetts pentru un talcioc, comunicând explicit tensiunea interculturală, ”șocul recunoașterii limbii” (”plecasem din Paris de dimineața și nu fusesem conștient de traversarea vreunei bariere lingvistice” (*Limb creației*)).

În aceeași povestire, sunt amalgamate ca într-un scenariu de film halucinant peregrinările lui Mary Boole, Ramon Lull, Bochart, Descartes, Leibniz, John Crowley autorul cărții *Aegyptt*, Giordano, Bruno, Waterloo, Casanova, Calcutta, Cincinatti, Massachusetts, invadarea Irakului, *Del Telegraaf*, anul 1247, sec. al XVIII lea, anul 1600. Planurile temporale, spațiale, livrești și mediatice sunt contopite prin tehnica montajului cinematografic similară visului, scenele succedându-se rapid într-o ”alternanță dureroasă de evenimente accidentale” exprimată prin metafora ”monstruosului puzzle”. Personajul narator simte că nu are control asupra evenimentelor ”ideea că mi se întâmplă ceva straniu a fost confirmată” și asupra deplasărilor în spațiu, permutându-se brusc dintr-un loc într-altul (”Uitasem cu totul unde mă aflam și ce căutam în locul acela necunoscut”), simțindu-se aproape teleportat ”într-o zonă neașteptată și lipsită de farmec a Europei”.

Capitolul VII *Moartea autorului. O crimă neelucidată și textualizarea biografiei*

analizează legătura dintre biografia profesorului român și opera acestuia, dintre destinul de exilat și finalul tragic al vieții sale, context în care este abordată tema foucauldiană a dispariției autorului, a contopirii planurilor biografice și livrești în cadrul creației pentru a sublinia relația ambiguă dintre autor, operă, viața și moartea sa. În studiul intitulat *Ce este un autor?*, Michel Foucault analizează tema ”înrudirii scrisului cu moartea”¹⁴², interpretând opera ca pe o unitate de discurs realizată prin actul scriiturii, o acțiune cu implicație thanatică și transcendențială.

Conform lui Foucault, opera poate deveni ”ucigașa autorului ei”, care preia ”rolul mortului”¹⁴³ în actul scrierii, Foucault conturând profilul autorului modern în relație cu identitatea socială a acestuia dată de nume, apropierea și atribuirea discursului textual și poziția autorului. După Foucault, instanța auctorială este un cumul al funcției-autor, definită în relație cu funcționarea și circulația unor discursuri în context social¹⁴⁴ și al funcției-subiect. Funcția-autor implică uneori o pluralitate de egouri sau de poziții-subiect prezente în unități de discurs de tipuri diferite, numite de Foucault ”dedublări fictive”¹⁴⁵ ale autorului, dedublări prezente în concertul discursiv al lui Călinescu care manifestă o pluralitate de egouri diferite în textele sale politice, culturale, literare și erudite, funcția sa autor permițând difuziunea mai multor poziții-subiect.

În eseu *Moartea autorului*¹⁴⁶, Roland Barthes proclamă eliberarea textului de tirania autorului și intrarea într-o tiranie exercitată de text, în urma depersonalizării provocate de producerea textului, textul scris fiind descris ca un spațiu ce absoarbe identitatea celui care scrie, dar și a scrierii în sine, a informației procesate textual¹⁴⁷. Reprezentând doar un operator, autorul este eliminat, în acest mod anulându-se limitele textului¹⁴⁸, pentru că auctorialitatea este o formă de circumscriere și de închidere a textului. Textul este compus dintr-o

¹⁴² Michel Foucault, *Ce este un autor? Studii și conferințe*, op. cit., p. 38.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 39.

¹⁴⁴ ”Funcția-autor este, prin urmare, caracteristică pentru modul de existență, de circulație și de funcționare al anumitor discursuri în interiorul unei societăți”, *Ibid.*, p.43.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 47.

¹⁴⁶ Roland Barthes, *Moartea autorului*, în op. cit., pp. 142-148.

¹⁴⁷ ”Scrisul este acel spațiu neutru, compozit, oblic, unde subiectul nostru alunecă, negativul unde identitatea este pierdută, începând cu înseși identitatea corpului scrierii” [tr.n.], în original ”Writing is that neutral, composite, oblique space where our subject slips away, the negative where all identity is lost, starting with the very identity of the body writing”, *Ibid.*, p. 147.

¹⁴⁸ ”A da unui text un Autor înseamnă să impui o limită textului, să îi dăruiești un semnificat final, să închizi scrierea” [tr.n.], în original ”To give a text an Author is to impose a limit on that text, to furnish it with a final signified, to close the writing”, *Ibid.*

multitudine¹⁴⁹ de texte scrise în contexte culturale diverse care dialoghează unele cu altele, rivalizând sau contestându-se reciproc, activate într-un spațiu aparte, mintea destinatarului, cititorul¹⁵⁰, sensul textului fiind deținut de cititor, pentru că ”nașterea cititorului este condiționată de moartea Autorului”¹⁵¹.

În ultimul capitol sunt analizate teoriile vehiculate în jurul asasinatului politic comis în 21 mai 1991 în incinta facultății Divinity School din Chicago, la baza cercetării aflându-se volumul semnat de jurnalistul american Ted Anton, *Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*. Investigația progresează cu analiza materialelor publicate în mass media internațională, în special publicațiile *Chicago Tribune*, *The New York Times*, *Washington Post*, *Chicago Sun Times*, *Lingua Franca*. Urmează apoi analiza articolelor publicate în mass media românească: ancheta desfășurată de jurnalistul Cornel Nistorescu la Chicago, publicată în paginile ziarului *Expres* în anul 1991, republicată în volumul *Români, vi se pregătește ceva! Epistole politice, reportaje, interviuri, editoriale din Expres (1990-1995)*. Cercetarea continuă cu analiza informațiilor publicate în reviste de cultură și ziare românești: revista *22*, *Cotidianul*, *România Mare*, *Ziua* etc. publicate până în anul 1995, ultima parte fiind dedicată monitorizării articolelor publicate de atunci și până în anul în curs în periodicele *Observatorul cultural*, *22*, *Adevărul*, *România liberă*, *Jurnalul Național*, *România literară* etc.

Proiecția media a asasinatului decurge, după Umberto Eco, în două etape: perioada primilor cinci ani care au urmat crimei, succedată de perioada de după anul 1996, când a fost publicat volumul scris de Ted Anton. În articolul *Crimă la Chicago / Murder in Chicago*, publicat în *The New York Review of Books* în 1997, scriitorul italian face o analiză comparativă a articolelor publicate înainte și după lansarea acestei cărți și observă că prezentarea profesorului român în lumină ocultistă a avut impact asupra percepției publicului în cazul Culianu. Dacă titlurile articolelor publicate în prima etapă sunt centrate pe cuvinte cheie ca *moarte*, *ucis*, *asasinat*, *împușcat*, seria de recenzii ale volumului semnat de Ted Anton introduc

¹⁴⁹ ”Astfel, se descoperă viața complexă a scrisului: un text care se face din mai multe scrieri, extrase din mai multe culturi și care intră în relații de dialog, parodie, contestare, iar spațiul în care această multiplicitate este canalizată este cititorul, nu, așa cum s-a spus până acum, autorul” [tr.n.] în original ”Thus is revealed the total existence of writing: a text is made of multiple writings, drawn from many cultures and entering into mutual relations of dialogue, parody, contestation, but there is tane place where this multiplicity is focused and that place is the reader, not, as was hitherto said, the author”, *Ibid.*, p. 153.

¹⁵⁰ ”Cititorul este spațiul în care toate citatele care constituie scrierea sunt inscripționate fără ca vreuna dintre ele să se piardă; unitatea unui text constă nu în originea, ci în destinația sa” [tr.n.], în original ”The reader is the space on which all the quotations that make up a writing are inscribed without any of them being lost; a text’s unity lies not in its origin but in its destination”, *Ibid.*

¹⁵¹ În original, ”the birth of the reader must be at the cost of the death of the Author”, *Ibid.*, p. 153.

în scenă cuvinte cod ca *fantomă, forțe ale întunericului*, înclinând balanța spre o dimensiune magică a crimei. Această evoluție îl intrigă pe publicistul italian și îl face să semnaleze existența unei chestiuni problematice care, din punctul său de vedere, constă în preluarea unei biografii reale și transferarea ei în ”teritoriul nebulos al mitului” printr-un proces ce a permis ”utilizarea atât de liberă” a informațiilor legate de persoana reală Ioan Petru Culianu, într-o materializare a conceptului de semioză nelimitată, explicat ca formă de lectură liberă în care textul este modelat de interpretii¹⁵² săi pentru a servi scopurilor acestora.

Umberto Eco consideră potrivită echilibrarea tendinței spre semioză nelimitată cu modul de ”lectură suspicioasă a lumii”¹⁵³ benefică atât cercetătorului științific, cât și detectivului, în cadrul căreia luarea în evidență a indiciilor și lecturarea acestora sunt operate din perspectiva capacității indiciilor de ”a face sistem”, adică de a se lega împreună într-un lanț comun al semnificării. În viziunea lui Gerard Genette, personajele reale sau istorice tratate ca persoane fictive sunt o marcă a strategiei de ficționalizare a realității sau de factualizare a ficțiunii denumită de Genette ”ființă istorică tratată ca fictivă”¹⁵⁴. După cum remarcă Richard Bernstein, fiind supusă unui proces de textualizare, victima devine un personaj emblematic al societății moderne de final de secol XX¹⁵⁵. Sorin Antohi menționează existența unui cult al lui Ioan Petru Culianu, a cărui formare ar fi facilitată de un complex de calități și de un context favorabil, iar Marin Mincu propune teoria ”textualizării” biografiei savantului în urma asasinatului și proiectarea sa în mit, în timp ce Matei Călinescu consideră că această crimă neelucidată, alături de abilitățile oracular-profetice, actele de revoltă împotriva sistemului și dispariția misterioasă a victimei ar fi determinat intrarea acesteia în legendă: ”asasinarea nerezolvată a lui Culianu proiectează figura sa în legendă și mit”¹⁵⁶.

Conceptul derridian de operă lecturabilă impune scrierii condiția de a fi citită și de a crea sens, chiar și în condițiile absenței autorului prin starea de anonimitate, prin neasumarea

¹⁵² ”În orice caz, din momentul în care comunitatea este determinată să se pună de acord asupra unei interpretări se creează un semnificat care, dacă nu obiectiv, este cel puțin *intersubiectiv* și este, oricum, privilegiat în comparație cu orice altă interpretare obișnuită, lipsită de consensul comunității”, Umberto Eco, *Limitele interpretării*, op. cit., p. 359.

¹⁵³ *Ibid.*, p. 100.

¹⁵⁴ Gerard Genette, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, op. cit., p. 143.

¹⁵⁵ ”Personalitatea extraordinară a genialului Culianu însuși, un om ale cărui căutări personale și intelectuale întruchipează multe dintre elementele tragice ale vieții trăite la sfârșitul secolului al XX lea” [tr.n.] în original ”The extraordinary personality of the brilliant Culianu himself, a man whose personal and intellectual quests embody many of the tragic elements of late 20th century life”, Richard Bernstein, ”The Murder of a Scholar Swept Up in Dark Forces”, *The New York Times* November 27, 1996.

¹⁵⁶ Matei Călinescu, *Culianu: Eliade: Culianu*, în *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, op. cit., p. 239.

răspunderii pentru ceea ce scrie sau prin moarte¹⁵⁷. După Derrida, opera scrisă, caracterizată de atemporalitate și transcendentalitate trebuie să funcționeze atât în absența emițătorului, autorul, cât și a receptorului, cititorul, valoarea operei constând în profunzimea și multiplicitatea sensurilor descoperite de instanța cititoare în contexte cultural-istorice diferite¹⁵⁸.

John D. Caputo analizează conceptul de ”depozitare a adevărului în literă” înțeles ca un proces de stocare a informației reale în text, reactualizată în mod continuu, prin lectură, de către generațiile următoare. Procesul de scriere este cel care asigură supraviețuirea operei în urma dispariției autorului și a audienței specifice căreia i-a fost adresat (”Prin scris, idealitatea obiectului este atât de bine consolidată încât poate supraviețui morții primului autor și comunității inițiale căreia i-a fost adresat”¹⁵⁹), actul scrierii conservând informația, transmisă mai departe sub formă de cunoaștere, ce conține adevărul în stare virtuală, reînviată de actul lecturii. Acest adevăr este procesat și reactivat prin două operații diferite, cea de repetiție productivă¹⁶⁰ și cea de repetiție reproductivă¹⁶¹, care salvează și conservă informația originală, pentru a contracara eventuala ei distrugere sau pierdere. Primul proces este progresiv, cel de-al doilea regresiv, implicând o reîntoarcere spre contextul inițial în care a fost produs,

¹⁵⁷ ”For a writing to be a writing it must continue to "act" and to be readable even when what is called the author of the writing no longer answers for what he has written, for what he seems to have signed, be it because of a temporary absence, because he is dead or, more generally, because he has not employed his absolutely actual and present intention or attention, the plenitude of his desire to say what he means, in order to sustain what seems to be written "in his name", Jacques Derrida, *op. cit.*, p. 8.

¹⁵⁸ ”To be what it is, all writing must, therefore, be capable of functioning in the radical absence of every empirically determined receiver in general. And this absence is not a continuous modification of presence, it is a rupture in presence, the "death" or the possibility of the "death" of the receiver inscribed in the structure of the mark (I note in passing that this is the point where the value or the "effect" of transcendentality is linked necessarily to the possibility of writing and of "death" as analyzed)”, *Ibid.*

¹⁵⁹ ”Deoarece în scris se află, la nivelul cel mai înalt, puterea limbajului de a transcende limitele audienței inițiale. Prin scris, idealitatea obiectului este atât de bine consolidată încât poate supraviețui morții primului autor și comunității inițiale căreia i-a fost adresat” [tr.n.] în original ”For it is in writing that the power of language to transcend the limits of the original audience is raised to its highest level. By means of writing, the ideality of the object is so well established that it can survive the death of its first author and of the original community that he addressed”, John D. Caputo, *Radical Hermeneutics: Repetition, Deconstruction, and the Hermeneutic Project*, Indiana, Indiana University Press, 1987, p. 127.

¹⁶⁰ [tr.n.] în original ”productive repetition”, *Ibid.*

¹⁶¹ [tr.n.] în original ”reproductive repetition”, *Ibid.*

condiționat fiind de actul lecturii, înțeles ca ”dătător de viață”¹⁶², recuperator, reactualizator, realizat de generații întregi de cititori. Este fenomenul semnalat de Ioan Petru Culianu în articolul intitulat *Ex ossibus ultor ...*

”Un scriitor viu poate deranja din când în când Puterea (acest lucru rămâne valabil în vecii vecilor); un scriitor *dispărut*, însă, are capacitatea de a deranja puterea în mod permanent, păgubitor, prin mii de canale și de guri. Când cineva pune răzbunarea înaintea pagubei, aceasta nu e numai o dovadă de îngustime a viziunii viitorului, ci și un semn că totul este egal. Ne putem ascunde chipurile, de spaimă, înaintea acestor ultime spasme. Dar cu toții știu – victime și călăi deopotrivă – că va veni un după, în care viclenia rațiunii va interveni fatal ca să facă ordine. Atunci pagubele se vor măsura drept, iar folosul va deveni din nou un principiu călăuzitor al urmașilor. Al urmașilor care vor vedea mai departe de dispariția unui scriitor, știind că aceasta nu poate produce nici un bine: *ex ossibus ultor*¹⁶³ ..., (1982)”¹⁶⁴.

¹⁶² ”Pentru că prin scriere, adevărul este transmis în stare ”virtuală”, așteptând actul dătător de viață a cititorului, ”reactualizarea” pe care o primește din partea generațiilor succesive. Această depozitare a adevărului în literă expune adevărul pericolului, deschide posibilitatea ca acesta să fie pierdut, uitat, îngropat, rătăcit. Adevărul este astfel supus riscului unei ”catastrofe grafice”: documentele pot fi pierdute, furate, arse, sau (în prezent) distruse de o pană de curent. Mai subtil spus, semnificația actelor de bază pot fi pierdute, astfel că semnele sunt transmise mai departe fără viață, ca niște structuri moarte, sedimentate, pe care nu mai suntem capabili să le înțelegem. Mai precis, aceasta este, bineînțeles, criza fundațiilor ce afectează modernitatea” [tr.n.] în original ”For in writing truth is transmitted in a ”virtual” state, awaiting the life-giving act of a reader, the ”reactualization” it will receive at the hands of subsequent generations. Such depositing of truth in the letter exposes the truth to danger, opens up the possibility that it will be lost, forgotten, buried over, that the mail will go astray. Truth then becomes subject to the risk of a ”graphic catastrophe”: documents can be lost, stolen, burnt, or (nowadays) destroyed by a sudden surge of electricity. More subtly, the significance of the founding acts themselves can be lost, so that signs are passed on lifelessly, like dead and sedimented structures which we no longer understand. And that of course is precisely the ”crisis” of foundations which affects modernity”, *Ibid.*

¹⁶³ ”din oase (apare) răzbunătorul” – Vergiliu, *Eneida*, IV, 625, ”exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor”, Virgil, *Aeneid IV*, edited with introduction, notes and vocabulary by Keith Maclennan, London, New York, Bloomsbury, 2007, p. 70.

¹⁶⁴ Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 13.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie principală

Couliano, P. Ioan, *Eros and Magic in the Renaissance*, translated by Margaret Cook, foreword by Mircea Eliade, Chicago and London, University of Chicago Press, 1987 (1984), 265 p.

Couliano, I.P., *Out of this World. Otherworldly Journeys from Gilgamesh to Albert Einstein*, Massachusetts, Shambhala Publications Inc., 1991, 304 p.

Culianu, Ioan Petru, *Mircea Eliade*, traducere de Florin Chirițescu și Dan Petrescu, postfață de Sorin Antohi, București, Nemira, 1995 (1978), 320 p.

Culianu, Ioan Petru, *Pergamentul diafan. Ultimele povestiri*, scrise în colaborare cu H. S. Wiesner, traducere de Mihaela Gliga, Mihai Miroiu, Dan Petrescu, postfață de Dan Silviu Boerescu, București, Nemira, 1996 (1989), 219 p.

Culianu, Ioan Petru, *Studii românești I. Fantasmele nihilismului. Secretul doctorului Eliade*, traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, București, Nemira, 2000, 398 p.

Culianu, Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri*, traducere din limba franceză de Tereza Culianu-Petrescu, cuvânt înainte al autorului, postfață de Horia-Roman Patapievici, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2002 (1990), 376 p.

Culianu, Ioan Petru, *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*, ediție îngrijită de Mona Antohi și Sorin Antohi, traduceri de Mona Antohi, Sorin Antohi, Claudia

Dumitriu, Dan Petrescu, Catrinel Pleșu, Corina Popescu, Anca Vaideseșan, cu un studiu introductiv de Sorin Antohi, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2002, 362 p.

Culianu, Ioan Petru, *Arta fugii. Povestiri*, cu cinci desene ale autorului, prefață de Dan C. Mihăilescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2002 (scrise între 1967 și 1972), 252 p.

Culianu, Ioan Petru, *Cult, magie, erezii. Articole din enciclopedii ale religiilor*, traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu și Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, postfață de Eduard Iricinschi, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2003, 264 p.

Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere. 1484*, ediția a III a, traducere din limba franceză de Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Sorin Antohi, traducerea textelor din limba latină de Ana Cojan și Ion Acsan, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2003 (1984), 449 p.

Culianu, Ioan Petru, *Iocari serio. Știință și artă în gândirea Renașterii*, traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu și Dan Petrescu, postfață de Horia-Roman Patapievici, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2003 (redactată în 1979), 220 p.

Culianu, Ioan Petru, *Experiențe ale extazului. Extaz, ascensiune și povestire vizionară din elenism până în Evul Mediu*, ediția a II-a, traducere de Dan Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Eduard Iricinschi, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2004 (1984), 318 p.

Culianu, Ioan Petru, *Dialoguri întrerupte. Corespondență Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, ediția a doua revăzută și adăugită, prefață de Matei Călinescu, ediție îngrijită de Tereza Culianu-Petrescu și Dan Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2013 (2004), 299 p.

Culianu, Ioan Petru, *Hesperus*, prefață de Mircea Eliade, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2004 (1992), 208 p.

Culianu, Ioan Petru, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, ediția a II a adăugită, traduceri de Corina Popescu, Claudia Dumitrescu, Tereza Culianu-Petrescu, Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2005 (1999), 266 p.

Culianu, Ioan Petru, *Jocul de smarald*, în colaborare cu H. S. Wiesner, traducere de Agop Bezerian, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2005 (scris în 1987), 356 p.

Culianu, Ioan Petru, Mario G. Lombardo, Gianpaolo Romanato, *Religie și putere*, ediția a II a, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu, ediție îngrijită de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2005 (1981), 243 p.

Culianu, Ioan Petru, *Arborele Gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, ediția a II a, traducere din limba engleză de Corina Popescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2005 (1992), 382 p.

Culianu, Ioan Petru, *Psihanodia. O prezentare a dovezilor cu privire la ascensiunea celestă a sufletului și la importanța acesteia*, traducere din limba engleză de Mariana Neț, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2006 (1983), 209 p.

Culianu, Ioan Petru, *Gnosticism și gândire modernă: Hans Jonas*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu, postfață de Eduard Iricinschi, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2006 (1985), 235 p.

Culianu, Ioan Petru, *Studii românești I. Fantasmeme nihilismului. Secretul doctorului Eliade*, ediția a II a, traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2006 (2000), 408 p.

Culianu, Ioan Petru, *Călătorii în lumea de dincolo*, ediția a III a, traducere din limba engleză de Gabriela și Andrei Oișteanu, prefață și note de Andrei Oișteanu, cuvânt înainte de Lawrence E. Sullivan (în românește de Sorin Antohi), Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2007 (1991), 330 p.

Culianu, Ioan Petru, *Studii românești II. Soarele și Luna. Otrăvurile admirației*, traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu, Corina Popescu și Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2009, 247 p.

Culianu, Ioan Petru, *Toz grec*, ediție îngrijită și traduceri de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2010 (1981-1984), 408 p.

Culianu, Ioan Petru, *Iter in silvis I. Eseuri despre gnoză și alte studii*, traduceri de Dan Petrescu, Corina Popescu, Hans Neumann; notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, introducere de Eduard Iricinschi, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2012 (1981), 248 p.

Culianu, Ioan Petru, *Iter in silvis II. Gnoză și magie*, colecție coordonată de Tereza Culianu Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, traducere de Dan Petrescu, introducere de Eduard Iricinschi, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2013, 400 p.

Eliade Mircea și Ioan Petru Culianu, *Dicționar al religiilor*, cu colaborarea lui H. S. Wiesner, ediția a II-a, traducere din franceză Cezar Baltag, București, Humanitas, 1993 (1990), 334 p.

Bibliografie secundară

Achilles, Jochen, Ina Bergman, *Liminality and the Short Story. Boundary Crossings in American, Canadian, and British Writing*, edited by Jochen Achilles, Ina Bergman, Routledge, 2015, 282 p.

Agamben, Giorgio, *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, translated by Daniel Heller-Roazen, California, Stanford University Press Stanford, 1998 (1995), 110 p.

Albu, Mihaela, *Memoria Exilului Românesc. Lumea liberă din New York*, București, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, Fundația Culturală Gheorghe Marin Speteanu, 2008, 290 p.

Albu, Mihaela, Dan Angheliescu, *Revistele literare ale exilului românesc. Luceafărul*, București, Ideea Europeană, "Biblioteca Ideea Europeană", 2011, 265 p.

Antoși, Sorin, *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, volum coordonat de Sorin Antoși, traduceri de Corina Popescu, Claudia Dumitriu, Ioana Ieronim, Cristina Ionică, Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2003, 646 p.

Antoși, Sorin, *Religion, Fiction, and History. Essays in memory of Ioan Petru Culianu*, volum coordonat de Sorin Antoși, București, Nemira, 2001, două volume, 415, 590 p.

Anton, Ted, *Eros, Magic and the Murder of Professor Culianu*, Illinois, Northwestern University Press, 1996, 301 p.

Anton, Ted, *Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*, ediția a II a românească revăzută, traducere de Cristina Felea, prefață de Andrei Oișteanu, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu", 2005 (1996), 330 p.

Baciu, I., *Cum funcționează creierul*. Cluj-Napoca, Dacia, 1974, 255 p.

Back, Les & John Solomos, 2000, *Theories of Race and Racism. A Reader* edited by Back Les and John Solomon, London and New York, Routledge, 2000, 673 p.

Barthes, Roland, *Image, Music, Text*, essays selected and translated by Stephen Heath, London, Fontana Press, HarperCollinsPublishers, 1977, 220 p.

Barthes, Roland, *Romanul scriiturii. Antologie*, selecție de texte și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, prefață Adriana Babeți, postfață Delia Șepețeanu-Vasiliu, București, Univers, 1987, 376 p.

Barthes, Roland, J.L. Baudry, J. Derrida, J.J. Goux, J.L. Houdebine, J. Kristeva, M. Pleynet, J. Ricardou, J. Risset, Ph. Sollers, Tz. Todorov, *Pentru o teorie a textului. Antologie "Tel Quel" 1960-1971*, București, Univers, introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, 1980, 491 p.

Barthes, Roland, *S/Z*, translated by Richard Miller, preface by Richard Howard, Oxford, Blackwell, 2002, 284 p.

Bârna, Nicolae, *Țepeneag: introducere într-o lume de hârtie*, București, Albatros, 1998, 284 p.

Borges, Jorges Luis, *Făuritorul*, traduceri și note de Irina Dogaru, Cristina Hăulică și Andrei Ionescu, cuvânt înainte, prezentări și ediție îngrijită de Andrei Ionescu, Iași, Polirom, "Literatură universală", 2006 (1960), 180 p.

Bourdieu, Pierre, *The forms of capital* în *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by J. Richardson, New York, Greenwood, 1986, pp. 241-258.

Braga, Corin. *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Dacia, „Mundus Imaginalis”, 2007, 260 p.

Brateș, Teodor, *Trilogia revoluției române în direct: câteva zile dintr-o viață*, București, Ager-Economistul, 2004, 294 p.

Buciu, Marian Victor, *Țepeneag între onirism, textualism, postmodernism*, Craiova, Aius, 1998, 272 p.

Burakowski, Adam, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților*, Iași, Polirom, 2011 (2008), 423 p.

Burke, Sean, *The Death and Return of the Author: Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1998 (1992), 302 p.

Caputo, D., John, "The Economy of Signs in Husserl and Derrida: from Uselessness to Full Employment" in *Deconstruction and Philosophy: The Texts of Jacques Derrida*, edited by John Sallis, Chicago and London, University of Chicago Press, 1987, pp. 99-113.

Caputo, D., John, *Radical Hermeneutics: Repetition, Deconstruction, and the Hermeneutic Project*, Indiana, Indiana University Press, 1987, 336 p.

Călinescu, Matei, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, ediția a II a revăzută și adăugită, traducere din limba engleză de Mona Antohi, Iași, Polirom, „Plural”, 2002, 256 p.

Cesereanu, Ruxandra, *Imaginarul violent al românilor*, București, Humanitas, 2003, 398 p.

Cesereanu, Ruxandra, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, Polirom, „Plural”, 2004, 232 p.

Chivu, Carmen și Mihai Albu, *Dosarele Securității. Studii de caz*, Iași, Polirom, „Document”, 2007, 176 p.

Ciobotea, Radu, *Reportajul. Tehnici de redactare*, Chișinău, Cartier, 2012, 221 p.

Coande, Nicolae, *Intelectualii români și curtea regelui*, București, Tracus Arte, 2011, 206 p.

Codoban, Aurel, *Exerciții de interpretare*, Cluj-Napoca, Dacia XXI, „Discobolul XXI. Filozofie”, 2011, 281 p.

Codoban, Aurel, *Imperiul comunicării. Corp, imagine și relaționare*, Cluj-Napoca, Idea Design & Print, „Refracții”, 2011, 105 p.

Coleridge, Samuel Taylor, *Biographia Literaria*, Auckland, Floating Press, 2009 (1817), 663 p.

Coman, Mihai, *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, coordonat de Mihai Coman, Iași, Polirom, "Collegium. Media", 1999, volumul I, 229 p.

Coman Mihai, *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare*, coordonat de Mihai Coman, Iași, Polirom, "Collegium. Media", 1999, volumul II, 254 p.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1998 (1997), 599 p.

Corobca, Liliana, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, Iași, Polirom, "Cartea Românească", 2014, 376 p.

Corti, Maria, *Principiile comunicării literare*, traducere de Ștefania Mincu, prefață de Marian Mincu, București, Univers, „Studii”, 1981 (1976), 211 p.

David, Dan, *Prelucrări inconștiente de informație*, Cluj-Napoca, Dacia „Științe sociale”, 2000, 190 p.

Dâncu, Sebastian Vasile, *Comunicare simbolică. Arhitectura discursului publicitar*, ediția a II a, Cluj-Napoca, Eikon, 2009 (2003), 268 p.

Derrida, Jacques, *Writing and Difference*, translated with an introduction and additional notes by Alan Bass, London and New York, Routledge, 2005 (1967), 446 p.

Derrida, Jacques, *Positions*, translated and annotated by Alan Bass, Chicago, The University of Chicago Press, 1982 (1972), 122 p.

Derrida, Jacques, *Limited Inc.*, translated by Samuel Weber, Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 1988 (1972), 160 p.

Dumistrăcel, Stelian, *Limbaajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Institutul European, „Academica”, 2006, 280 p.

Durand, Gilbert, *Introducere în mitodologie. Mituri și societăți*, traducere Corin Braga, Cluj-Napoca, Dacia, „Mundus Imaginalis”, 2004 (1996), 210 p.

Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei. De la mitocritică la mitanaliză*, traducere Irina Bădescu, București, Nemira, „Totem”, 1998 (1979), 320 p.

Eagleton, Terry, *Teoria literară. O introducere*, traducere Delia Ungureanu, Iași, Polirom, „Collegium. Litere”, 2008 (1983), 308 p.

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, traducere Ștefania Mincu și Daniela Crăciun, ediția a II a revăzută, Iași, Polirom, „Collegium. Litere”, 2007 (1990), 392 p.

Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, în românește de Paul G. Dinopol, prefață de Vasile Nicolescu, București, Editura Univers, „Colecția Eseuri”, 1978 (1963), 194 p.

Eliade, Mircea, *Împotriva deznădejdii. Publicistica exilului. Mircea Eliade*, București, Humanitas Bucuresti, ediție îngrijită de Mircea Handoca, 1992, 270 p.

Eminescu, Mihai, *Poezii. Proză literară*, ediție de Petru Creția, ediția a – II –a revăzută și adăugită, București, Cartea Românească, „Mari scriitori români”, 1984, vol. I, 424 p.

Escarpit, Robert, *De la sociologia literaturii la teoria comunicării*, traducere Sanda Chiose Crișan, antologie, studiu introductiv, note, revizia textelor, tabel cronologic și glosar terminologic de Constantin Crișan. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, 468 p.

Evans, Dylan, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, London, Routledge, 1996, 264 p.

Feyerabend, Paul, *Against Method*, third edition, London, Verso, 1993 (1975), 336 p.

Florea, Ligia Stela, *Gen, text și discurs jurnalistic*, volum coordonat de Ligia Stelea Florea, București, Tritonic, „Comunicare. Media”, 2011, 408 p.

Foucault, Michel, *Ce este un autor? Studii și conferințe*, traducere de Bogdan Ghiu și Ciprian Mihali, cuvânt înainte de Bogdan Ghiu, postfață de Corneliu Bîlbă. Cluj-Napoca, Idea Design & Print, „Panopticon”, 2004 (1969), 198 p.

Foucault, Michel, *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language* translated from the French by A.M. Sheridan Smith, New York: Pantheon Books, 1972 (1969), 245 p.

Foucault, Michel, *Arheologia cunoașterii*, traducere, note și postfață de Bogdan Ghiu, București, Univers, „Filosofia culturii”, 1999 (1969), 288 p.

Foucault, Michel, *Cuvintele și lucrurile*, traducere de Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu, studiu introductiv de Mircea Martin, dosar de Bogdan Ghiu, București, Rao, „Biblioteca Rao”, 2008 (1966), 540 p.

Foucault, Michel, "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias", in *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, edited by Neil Leach, NYC, Routledge, 1997, (lectured in 1967, published in 1984) pp.330-336.

Fredrickson, M. George, *Racism: A Short History*, New Jersey, Princeton University Press, 2002, 224 p.

Frow, John, *Intertextuality and Ontology*, în Michael Warton, Judith Still, *Intertextuality: Theories and Practices*, Manchester, Manchester University Press. John Frow, 1990, p. 47.

Gatti, Claudio, *Prevestirea. Thriller esoteric*, traducere de Geo Vasile, Iași, Polirom, „Thriller”, 2005 (1996), 379 p.

Gavriliuță, Nicu, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, prefață de Moshe Idel, Iași, Polirom, "Seminar, Filosofie", 2000, 192 p.

Genette, Gerard, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, traducere și prefață de Ion Pop, București, Univers, 1994 (1979-1991), 209 p.

Genette, Gerard, *Palimpsests: Literature in the Second Degree* translated by Channa Newman and Claude Doubinsky, University of Nebraska Press, 1997 (1982), 490 p.

Genette, Gerard, *Paratexts. Thresholds of interpretation*, translated by Jane E. Lewin, foreword by Richard Macksey, New York, Cambridge University Press, 1997 (1987), 427 p.

Gerbino, Walter, "Solving by Redundancy and Misunderstanding by Simplification", în *Human and Machine Perception: Information Fusion*, edited by V. Cantoni et. al., Plenum Publishers, New York, 1997, 321 p.

Goma, Paul, *Scrisuri UNU. 1971-1989. Bio-Bibliografie, interviuri, dialoguri, scrisori, articole*, ediție îngrijită de Flori Bălănescu, București, Curtea Veche, 2009, 705 p.

Graham, Allen, *Intertextuality*, London and New York, Routledge, 2000, 238 p.

Gross, Peter, *Mass Media in Revolution and National Development. The Romanian Laboratory*, Ames, Iowa State University Press, 1996, 224 p.

Gross, Peter, *Colosul cu picioare de lut. Aspecte ale presei românești post-comuniste*, traducere Irene Joanesu, Iași, Polirom, „Collegium. Media”, 1999, 190 p.

Hangiu, I., *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*, ediția a II a, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, 677 p.

Iser, Wolfgang, *The Fictive and the Imaginary: Charting Literary Anthropology*, The John Hopkins University Press, Baltimore/London, 1993 (1991), 380 p.

Jane B. Singer, David Domingo, Ari Heinonen, and Alfred Hermida, *Participatory Journalism: Guarding Open Gates at Online Newspapers*, Hoboken, Wiley-Blackwell, 2011, 240 p.

Jenkins, Henry, *Convergence Culture. Where Old and New Media Collide*, New York, New York Press, 2006, 308 p.

Kernbach, Victor, *Miturile esențiale. Antologie de texte*, cu o introducere în mitologie, comentarii critice și note de referință, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978, 395 p.

Kristeva, Julia, *The Julia Kristeva Reader* edited by Toril Moi, translated by Leon S. Roudiez by Columbia University Press and Sean Hand by Basil Blackwell Ltd., New York, Columbia University Press, 1986, 334 p.

Kuhn, S. Thomas, *Structura revoluțiilor științifice*, traducere din engleză de Radu J. Bogdan, studiu introductiv de Mircea Flonta, București, Humanitas, 1999 (1962), 292 p.

Lachman, Gary, *Politics and the Occult: The Left, the Right, and the Radically Unseen*, Wheaton, Quest Books, 2008, 336 p.

Landow, P. George, *Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore MD and London, 1992, 256 p.

Levenda, Peter, *Sinister Forces. A Grimoire of American Political Witchcraft. Volume One: The Nine*, Walterville, Trine Day, 2011, 432 p.

Lewis, M., Ioan, *Ecstatic Religion. A Study of Shamanism and Spirit Possession*, third edition, London and New York, Routledge, Taylor and Francis Group, 2003 (1971), 216 p.

Liiceanu, Gabriel, *Apel către lichele*, București, Humanitas, 1996, 220 p.

Mandelbrot, B. Benoit, *The Fractal Geometry of Nature*, Updated and Augmented, New York, W.H. Freeman and Company, 1983 (1977), 468 p.

Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură, Secolul 20*, Cluj-Napoca, Dacia, 1994, volumul trei, 359 p.

Markiewicz, Henryk, *Conceptele științei literaturii*, traducere, note și indice de Constantin Geambașu, prefață Mihai Pop, București, Univers, 1988, 496 p.

McLuhan, Marshall, *Galaxia Gutenberg*, traducere L. și P. Năvodaru, cuvânt înainte Victor Ernest Mașek, București, Editura Politică, "Idei contemporane", 1975 (1962), 456 p.

Merișanu, Nicolae și Dan Taloș, *Antologia rușinii după Virgil Ierunca*, volum editat de Nicolae Merișanu și Dan Taloș, București, Humanitas, 2009, 565 p.

Merrill, C. J., P. J. Gade, and F. R. Blevens, *The Twilight of Press Freedom. The Rise of People's Journalism*, NJ, Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, 2001, 217 p.

Merrill, C. John, *Global Journalism. Survey of International Communication*, Missouri, Longman Publishers, 1995, 488 p.

Merritt, "Buzz" Davis, *Public Journalism and Public Life. Why Telling the News Is Not Enough*, NJ, Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, 1997, 168 p.

Nagel, James, *The American Short Story Handbook*, Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2015.

Neculau, Adrian, *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Polirom, 2004, 368 p.

Nistorescu, Cornel, *Români, vi se pregătește ceva! Epistole politice, reportaje, interviuri, editoriale din Expres (1990-1995)*, București, Compania, 2013, 552 p.

Oișteanu, Andrei, *Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, Iași, Polirom, "Biblioteca Ioan Petru Culianu, 2007, 220 p.

Patapievici, Horia-Roman, *Ultimul Culianu*, București, Humanitas, 2010, 235 p.

Pavel, Laura, *Dumitru Țepeneag și canonul literaturii alternative*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007, 179 p.

Penrose, Roger, 2006, *Mintea noastră cea de toate zilele*, traducere Cornelia C. Rusu, Mircea V. Rusu, București, Editura Tehnică, 2006 (2000), 503 p.

Preda, Sorin, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Iași, Polirom, "Collegium. Media", 2006, 224 p.

Rad, Ilie, *Stil și limbaj în mass-media din România*, volum coordonat de Ilie Rad, Iași, Polirom, 2007, 352 p.

Rad, Ilie, *Jurnalism românesc în exil și diasporă*, volum coordonat de Ilie Rad, București, Tritonic, 2010, 320 p.

Roșca, Luminița, *Producția textului jurnalistic*, Iași, Polirom, 2004, 232 p.

Rovența-Frumușani, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, București, Trident, 2005, 288 p.

Said, W. Edward, *Representations of the Intellectual. The 1993 Reith Lectures*, New York, First Vintage Books Edition, 1996, 144 p.

Sercan, Emilia, *Cultul secretului. Mecanismele cenzurii în presa comunistă*, Iași, Polirom, "Collegium. Media", 2015, 264 p.

Severin, J. Werner & James W. Tankard Jr., *Communication Theories: Origins, Methods, and Uses in the Mass Media*, New York, Longman, 1992, 286 p.

Shumaker, Wayne, *Științele oculte ale Renașterii. Un studiu al patternurilor intelectuale*, traducere din limba engleză de Petronia Petrar, Cluj-Napoca, Dacia, „Mundus Imaginalis”, 2003 (1972), 386 p.

Siebert S. Fred, Theodore Peterson, Wilbur Schramm, *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*, Illinois, Illini Books, 1963, 168 p.

Simion, Eugen, *The Return of the Author. Rethinking Theory*, edited and with an introduction by James W. Newcomb, translated by James W. Newcomb and Lidia Vianu, Illinois, Northwestern University Press, 1996 (1981), 227 p.

Sloan, William David, *The Media in America. A History*, Northport, Vision Press, 2011 (1993), 529 p.

Soya, W. Edward, *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Blackwell Publishers, 2000 (1996), 352 p.

Spiridon, Monica, *Eminescu: proza jurnalistică*, București, Curtea Veche, 2003, 420 p.

Tănase, Stelian, *Anatomia mistificării. 1944-1989*, București, Humanitas, 1997, 500 p.

Thompson, R. Lowe, *History of the Devil. The Horned God of the West*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., 1929, 153 p.

Tismăneanu, Vladimir, *The Devil in History. Communism, Fascism, and some Lessons of the Twentieth Century*, Berkley, Los Angeles, London, University of California Press, 2012, 336 p.

Turner, W. Victor, *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage*, in *The Proceedings of the American Ethnological Society, 1964, Symposium on New Approaches to the Study of Religion*, pp. 4-20.

Țepeneag, Dumitru, *Așteptare*, București, Cartea Românească, 1993 (1972), 116 p.

Virgil, *Aeneid IV*, edited with introduction, notes and vocabulary by Keith Maclennan, London, New York, Bloomsbury, 2007, 200 p.

Walker, Daniel Pickering, *Spiritual and Demonic Magic: From Ficino to Campanella*, PA, Pennsylvania State University Press, 2000 (1958), 256 p.

Weinberg, Steven, *Visul unei teorii finale. În căutarea legilor ultime ale naturii*, traducere Bogdan Amuzescu, București, Humanitas, 2008 (1992), 276 p.

White, Ron, *Cum funcționează calculatoarele*, traducere Doru Sorin Voin, București, All., 2002 (1992), 400 p.

Periodice

Adameșteanu, Gabriela, „Dialog despre Ioan Petru Culianu”, 22, nr. 50, 1998.

Antip, Felicia, „O ecuație cu prea multe necunoscute” în *Adevărul literar și artistic* nr. 348/350, 1996.

Anton, Ted, „Asasinarea profesorului Culianu”, în *Contrapunct* nr. 32/33, 1992.

Anton, Ted, „Eros, Magic, and the Death of Professor Culianu”, *The Washington Post*, 1996, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/erosmagicandthedeath.htm> consultat la 17 august 2011.

Anton, Ted, „The Killing of Professor Culianu”, *Linguafranca*, volume 2, no. 6, september/october 1992, <http://linguafranca.mirror.theinfo.org/9209/culianu.html> consultat la 18 noiembrie 2011.

Antonesei, Liviu, *Convorbiri literare* nr. 19, 1991.

Bârsan, Victor, „Dacă am putea”, 22 nr. 13, 1991.

Bernstein, Richard, „The Murder of a Scholar Swept Up in Dark Forces”, *The New York Times*, November 27, 1996, <http://www.nytimes.com/1996/11/27/books/the-murder-of-a-scholar-swept-up-in-dark-forces.html> consultat la 14 octombrie 2014.

Blades, John, „After Years Of Chasing The Story Of Slain Scholar, Author Ted Anton Can't Give Up The Ghost”, *Chicago Tribune*, November 15, 1996, http://articles.chicagotribune.com/1996-11-15/features/9611150299_1_eros-ioan-culianu-ghost consultat la 17 august 2011.

Borbely, Ștefan, „The Literary Pursuit of a Historian of Religions: The Case of Ioan Petru Culianu”, în *Journal of Romanian Literary Studies* nr. 3, 2013.

Bordaș, Liviu, „Întotdeauna far într-o lume nihilistă. Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu – completări documentare” în *Studii de istorie a filosofiei românești*, vol. VIII, coordonator Viorel Cernica, ediție îngrijită de Mona Mamulea, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 303-365.

Buduca, Ioan, „Războiul lui Culianu cu Securitatea. Mobiluri pentru un asasinat?”, *Cuvântul* nr. 12, 1999.

C.L., „In Memoriam Ioan Petru Culianu”, *Convorbiri literare* nr. 19, 1991.

Campania Ioan Petru Culianu în cotidianul *Ziua* nr. 20-60, 1995

Christ, Ronald. Jorge Luis Borges, „The Art of Fiction”, *Paris Review* no. 39/40, winter spring 1967, <http://www.theparisreview.org/interviews/4331/the-art-of-fiction-no-39-jorge-luis-borges> consultat la 8 noiembrie 2011.

Crețu, Ion, „Asasinarea profesorului Culianu: cui i-e teamă de trecut?”, *Luceafărul* nr. 24, 1997.

Crimmins, Jerry, Teresa Wiltz, Linnet Myers, „Professor Shot To Death At U. Of C. Instructor`s Killing Is A Mystery”, *Chicago Tribune*, May 22, 1991, http://articles.chicagotribune.com/1991-05-22/news/9102150722_1_wound-casing-ioan-culianu consultat la 4 aprilie 2011.

Crowley, John, „Forces of Darkness”, *The Washington Post*, October 20, 1996, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/reviews/erosmagicandthedeath.htm> consultat la 3 februarie 2015.

Culianu-Petrescu, Tereza, „O biografie”, *Observatorul cultural* nr. 87, 2001 http://www.observatorcultural.ro/O-biografie*articleID_989-articles_details.html consultat la 1 iulie 2013.

Culianu-Petrescu, Tereza, „20 de ani de la asasinat - in memoriam Ioan Petru Culianu. Doua povestiri inedite si o scrisoare catre Virgil Ierunca, *Suplimentul de cultură*, Iași, nr. 318, 11 iunie 2011, <http://www.suplimentuldecultura.ro/index/continutArticolAllCat/13/6763> consultat în 25 februarie 2014.

Dumbravă, Daniela, „Ce mai spune arhiva privată a lui Culianu? Maestrul Bianchi și *Iter in silvis*”, în 22 nr. 33, 14-20 august 2012 <http://www.revista22.ro/ce-mai-spune-arhiva-privata-a-lui-culianu-maestrul-bianchi-537i-iter-in-silvis-17084.html> consultat la 28 decembrie 2010.

Dumitrescu, Mariana, „În scrierile sale, Culianu se lupta exact cu forțele care s-au conjugat pentru a-l elimina”, *Dilema* nr. 38, 1993.

Eco, Umberto, „Murder in Chicago”, *The New York Review of Books*, April 10, 1997, Umberto Eco, <http://www.nybooks.com/articles/archives/1997/apr/10/murder-in-chicago/> consultat la 17 noiembrie 2010.

Klima, Gyula , „Thomas of Sutton, Encyclopedia of Medieval Philosophy”, 2011, p. 1294, http://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-1-4020-9729-4_493 consultat la 18 noiembrie 2010.

Lipan, Anca, „Chicago University nu dorește dezlegarea enigmei Culianu! O ipoteză senzațională a lui Ted Anton”, *Orizont* nr. 7, 1997.

Luceafărul nr. 28, 23 iulie 1997.

McNamee, Tom, „A prof who dared to speak out - and was assassinated”, *Chicago Sun-Times*, October 27, 1996, <http://www.highbeam.com/doc/1P2-4365962.html> consultat la 14 octombrie 2010.

„Medalion Ioan Petru Culianu”, *Cotidianul*, supliment cultural nr. 10, 1992

Mihăilescu C. Dan, „Întrebările lui Culianu”, 22 nr. 23, 1995.

Myers, Linnet, Teresa Wiltz, „Professor At U. Of C. Was Slain, Police Say”, *Chicago Tribune*, May 23, 1991, http://articles.chicagotribune.com/1991-05-23/news/9102160070_1_bathroom-shot-motive consultat la 3 februarie 2015.

Nistorescu, Cornel, „O crimă în dispută politică”, *Expres* nr. 27, 1991

„O crimă de lez-eminescu”, *România Mare* nr. 40, 1992

Borbely, Ștefan, „Oișteanu despre Eliade și Culianu”, în *Apostrof* nr. 11, 2007 <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9259> consultat la 2 septembrie 2013.

Pădurariu, Cezar, „Ioan Petru Culianu - biografia unui carturar de geniu nascut la Iasi intr-o familie de mari intelectuali, victima a unui asasinat neelucidat dupa 22 de ani”, *Adevărul*, 19

aprilie 2013 http://adevarul.ro/locale/iasi/ioan-petru-culianu-1_5170ef71053c7dd83f2418f7/index.html# consultat la 3 februarie 2015.

Popescu, Raul, „I.P. Culianu, autor și personaj literar” în *Observatorul cultural* nr. 685 august 2013, http://www.observatorcultural.ro/I.P.-Culianu-autor-si-personaj-literar*articleID_29004-articles_details.html consultat la 19 iunie 2013.

Romanato, Gianpaolo, „Cine a vrut moartea lui Culianu”, *Jurnalul literar* nr. 23-27, 1997.

Romilă, Adrian G., „Memoria, arta, oglinda. Eseu asupra prozei lui Ioan Petru Culianu”, în *Convorbiri literare* nr.9, septembrie 2005, <http://convorbiri-literare.dntis.ro/ROMILAiul5.htm> consultat la 20 mai 2013.

Sansom, John, “Thomas Anglicus, Notes and Queries” (1857) s2-IV (89): 207-a-207, <http://nq.oxfordjournals.org/content/s2-IV/89/207-a.extract> consultat la 17 noiembrie 2014.

„Scholar’s Death Remains a Mystery”, *The New York Times*, January 17, 1993 <http://www.nytimes.com/1993/01/17/us/scholar-s-death-remains-a-mystery.html> consultat la 14 octombrie 2014.

„Un rege, un savant, o crimă”, 22 nr. 13, 1991

Wiltz, Teresa, „Romanians Link Politics, Prof’s Death”, *Chicago Tribune*, June 02, 1991, http://articles.chicagotribune.com/1991-06-02/news/9102190070_1_ioan-culianu-nicolae-ceausescu-secret-police consultat la 6 ianuarie 2015.

Sitografie

Civic and Citizen Journalism Interest Group, Association for Education in Journalism and Mass Communication AEJMC <http://www.aejmc.org/home/2013/01/civic/> consultat la 14 aprilie 2014.

Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport final, 2006, http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf.

Dosarul Mineriadei, <http://mineriada.net/Articol.asp?ID=214>, consultat la 23 decembrie 2013.

Legea nr. 23 din 17/11/1971 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România publicată în B. Of. nr. 157/17 dec. 1971 http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=1423 consultat la 1 februarie 2014.

Legea nr. 3/1974 Legea presei din Republica Socialistă România publicată în B. Of. nr. 48/1.04. 1974 <http://lege5.ro/gratuit/he2donrt/legea-presei-din-republica-socialista-romania-nr-3-1974> consultat în 13 aprilie 2013.

Press Articles by Marx and Engels in *Neue Rheinische Zeitung: Organ der Demokratie* <http://www.marxistsfr.org/archive/marx/works/subject/newspapers/neue-rheinische-zeitung.htm> consultat în 9 ianuarie 2015.

„The Rise and Fall of Romania’s Dictator Nicolae Ceausescu”, Korean Minjok Leadership Academy, International Program, Choi, Solbi, Term Paper, AP European History Class, April 2008, <http://www.zum.de/whkmla/sp/0809/solbi/solbi1.html> consultat la 3 februarie 2015.

Tismăneanu, Vladimir, *Omagiu golăniei: Raportul final și mineriada din 13-15 iunie 1990*, 6 februarie 2015, www.contributor.ro, <http://www.contributors.ro/global-europa/omagiu-golaniei-raportul-final-si-mineriada-din-13-15-iunie-1990/>, consultat în 19 aprilie 2015.

U.S. Diplomacy Center, <http://diplomacy.state.gov/berlinwall/www/exhibitions/tear-down-this-wall.html> consultat în 2 septembrie 2013.